

תכנית אמירים

ממצאי מחקר הערכה בשנה"ל תשע"ה

נובמבר 2016

הובלת מחקר ההערכה:

ד"ר דוד רטנר, ראמ"ה

צוות המחקר:

ד"ר ליאת בסיס, חוקרת כמותית ראשית

ד"ר טל משען שפיגל, חוקרת כמותית ראשית

יובל פלדי, חוקר איכותני ראשי

חגית שמואלי, חוקרת כמותית

תוכן עניינים

4.....	רשימת לוחות	
6.....	1. תקציר מנהלים	
6.....	1.1 רקע.....	
6.....	1.2 מטרות ההערכה.....	
6.....	1.3 שיטה.....	
7.....	1.4 עיקרי ממצאים, תובנות והמלצות.....	
13.....	2. הקדמה	
13.....	2.1 רקע ומטרות התכנית.....	
15.....	2.2 מטרות ושאלות ההערכה.....	
17.....	2.3 שיטה.....	
20.....	2.4 מבנה הדוח.....	
22.....	3. רקע על התכנית ועמדות ביחס אליה	
22.....	3.1 היקף שילוב התכנית בבית הספר.....	
23.....	3.2 דוגמאות לקורסים, שיעורים ותכנים.....	
25.....	3.3 רציונל שילוב התכנית בבתי הספר.....	
26.....	3.4 שביעות רצון המורים מתכנית אמירים.....	
27.....	3.5 האם התלמידים אוהבים את התכנית?.....	
28.....	3.6 האופן שבו תלמידי 'אמירים' תופסים את התכנית.....	
29.....	3.7 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק.....	
30.....	4. הפעלת התכנית והטמעתה בבתי הספר	
30.....	4.1 איתור התלמידים לתכנית.....	
34.....	4.2 תמיכה מקצועית של התכנית בבתי הספר.....	
41.....	4.3 גורמים המקדמים הטמעה בת-קיימא של התכנית בבית הספר.....	
41.....	4.4 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק.....	
43.....	5. תהליכי הוראה ולמידה	
43.....	5.1 דרכי הוראה.....	
45.....	5.2 סביבות למידה פנים-כיתתיות וחץ-כיתתיות.....	
47.....	5.3 למידה שיתופית, בינתחומית, התנסותית.....	
57.....	5.4 שיעור ערכי-חברתי.....	

58.....	5.5 חופש ובחירה של תלמידים	
59.....	5.6 נתינה לקהילה והפצת הידע	
62.....	5.7 הערכה חלופית	
64.....	5.8 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק	
66.....	תפוקות ברמת התלמיד והמורה	6.
66.....	6.1 תרומת התכנית לתלמידים	
72.....	6.2 האם המענה שנותנת התכנית לתלמידים מצוינים הוא מספק?	
74.....	6.3 תרומת התכנית למורים	
76.....	6.4 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק	
79.....	השפעת התכנית על בית הספר	7.
79.....	7.1 תפיסת המנהלים את השפעת התכנית על בית הספר	
81.....	7.2 השפעה חיובית רוחבית של התכנית בבית הספר	
85.....	7.3 השפעות שליליות של התכנית על בית הספר	
86.....	7.4 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק	
87.....	נקודות תורפה בתכנית, הצעות לשינוי ולשיפור	8.

רשימת לוחות

23.....	לוח 1: נושאי הלימודים בתכנית אמירים - מורים
26.....	לוח 2: שביעות רצון המורים מהתכנית
34.....	לוח 3: תפיסת המורים את ההשתלמות בתכנית אמירים
36.....	לוח 4: תפיסות המורים את מפגשי ההדרכה בבית הספר
39.....	לוח 5: שימוש המורים במאגר הידע
40.....	לוח 6: תפיסות המורים ביחס ליחידות הלימוד ומסמכי העזר
43.....	לוח 7: תפיסת התפקיד של המורים בתכנית אמירים
44.....	לוח 8: תפיסת המורים את האוטונומיה והגמישות בדרכי ההוראה
46.....	לוח 9: אקלים מקדם רפלקטיביות - מורים
48.....	לוח 10: תפיסות המורים את ההוראה הסינרגטית באמירים
49.....	לוח 11: תפיסות התלמידים בנוגע לחשיפה לתחומי ידע שונים
51.....	לוח 12: אחוז השימוש במגוון דרכי הוראה על פי דיווח התלמידים
54.....	לוח 13: מעורבות הלומד בשיעורים - תלמידים

- 55..... לוח 14: התנסות התלמידים בביצוע עבודת חקר – תלמידים
- לוח 15: תפיסת התלמידים בנוגע לתרומת התכנית ליכולתם לבצע עבודת חקר – תלמידים
- 55.....
- 56..... לוח 16: התנסות ויכולת התלמידים לבצע עבודת חקר – מורים
- 61..... לוח 17: נתינה לקהילה באמירים – תלמידים
- 61..... לוח 18: נתינה לקהילה באמירים – מורים ומנהלים
- 62..... לוח 19: נתינה לקהילה באמירים – מורים ומנהלים
- 63... לוח 20: כמות מבחנים ומטלות בהשוואה בין אמירים לשיעורים רגילים – תלמידים
- 63..... לוח 21: כמות מבחנים ומטלות בהשוואה בין אמירים לשיעורים רגילים – מורים
- 67..... לוח 22: תרומת התכנית לתלמידים – הנעה פנימית
- 68..... לוח 23: תרומת התכנית לתלמידים – יחס לחומר הנלמד
- 69..... לוח 24: תרומת התכנית לתלמידים - יצירתיות
- 69..... לוח 25: ערך ללומד ולחברה – תלמידים
- 72..... לוח 26: המענה לתלמידים המצטיינים – מורים ומנהלים
- 74..... לוח 27: התרומה הנתפסת של התכנית – מורים
- 79..... לוח 28: השפעת התכנית על בית הספר - מנהלים
- 85..... לוח 29: השפעות שליליות של התכנית על בית הספר – מנהלים ומורים

1. תקציר מנהלים

1.1 רקע

משרד החינוך, בהובלת האגף למחוננים ולמצטיינים, מפעיל תכנית ארצית לטיפוח תלמידים מצטיינים ולקידום תרבות של מצוינות בבתי הספר: תכנית "אמירים". במסגרת התכנית, מתאפשר לכל בית ספר לבנות קורסים בנושאים שאינם כלולים בתכנית הלימודים הפורמאלית ובהתאם לתפישות החינוכיות שלו, למשאבים שהתכנית מעניקה ובהתאם לנטיות של הצוות, ולקדם תרבות כללית של מצוינות בית ספרית. הקורסים נבנים על פי עקרונות ומתווה המחייבים את כל בתי הספר. התכנית פועלת בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים (בעיר באר שבע התכנית פועלת גם בחטיבה הצעירה).

התכנית הינה תלת-שנתית: ראשיתה בחשיפה ובלמידת מיומנויות חשיבה וחקר, והמשכה מבוסס על העמקה, חקר, הכנת תוצר על פי קריטריונים מוגדרים והצגתו.

1.2 מטרת ההערכה

ההערכה הנוכחית מכוונת להפקת תובנות ולקחים אשר ישמשו את מפעילי התכנית בעתיד. משמע, לספק לנוגעים בדבר מידע על הדרך שבה מופעלת התכנית השנה, על אתגרים המתלווים להפעלתה, על דרך ההתמודדות עמם, על מה שחשוב להמשיך ולחזק ועל מה לשנות ולשפר בעקבות האתגרים. מטרה נוספת היא לבחון באיזו מידה התכנית מהווה מענה עבור התלמידים המצטיינים, ומהי תרומתה למורים המלמדים בתכנית ולבית הספר בכלל. הערכה זו בחנה את מידת יישומה והטמעתה של התכנית בבתי הספר, ואת עמדות ותחושות תלמידי התכנית כלפיה.

1.3 שיטה

איסוף הנתונים להערכה התקיים בסוף שנת הלימודים תשע"ה. לצורך ביצוע ההערכה נעשה שימוש במספר כלים אשר פותחו לטובת ההערכה הנוכחית. כלים כמותיים, (שאלונים): 2347 תלמידים, 621 מורים המלמדים בתכנית ו-281 מנהלי בתי ספר; וכלים איכותניים (ראיונות עומק, קבוצות מיקוד ותצפיות): תלמידים המשתתפים בתכנית, מורים המלמדים בתכנית ומנהלי בתי ספר.

1.4 עיקרי ממצאים, תובנות והמלצות

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>לשקף כדאי בהשתלמויות ובמפגשי ההדרכה אילו שימושים נוספים ניתן לעשות בכלים הנלמדים מעבר לשיעורי אמירים ולספק דוגמאות לכך. כמו כן אולי לסייע למורים לעשות פחות הפרדה בתפיסתם את המצטיינים מהאחרים.</p>	<p>המורים מתקשים לראות כיצד הכלים המשמשים אותם לעבודה עם תלמידים מצטיינים יכולים לשמש אותם גם בשיעורים הרגילים ומבצעים העברה זו.</p>	<p>השתלמות המורים מקנה בעיקר כלים המשמשים לעבודה עם תלמידים מצטיינים (65%), אך גם מקנה כלים להוראה בשיעורים הרגילים (58%). גם מפגשי ההדרכה בבית הספר נתפסים כמקנים יותר כלים ייעודיים לעבודה עם תלמידים מצטיינים (56%) ופחות כלים להוראה בשיעורים הרגילים (47%).</p>
<p>כדאי לייצר השתלמות נפרדת למורים חדשים ולמורים ותיקים בתכנית ולהבנות את התכנים בהתאם. עם מורים ותיקים ניתן יהיה לעבוד על כלים מתקדמים יותר מבחינה פדגוגית, למידה שייתכן שלמורים חדשים אין אליה פניות עדיין.</p>	<p>נראה כי ההדרכה אינה מותאמת למורים בעלי ותק בתכנית ושהיא פונה בעיקר למורים חדשים.</p>	<p>מיעוט מהמרוואיינים (מורים ומנהלים) טענו כי בשלב שבו הם כבר מנוסים בלימוד קבוצות 'אמירים', ההדרכה הופכת להיות מיותרת. אחת המורות אף הייתה מעוניינת שההדרכה תיפסק בשלב זה.</p>

ההמלצה	התובנה	הממצא
כדאי להשקיע מאמצים בשיווק ההשתלמות לתכנית, אולי בעזרת מורים שכן לקחו חלק בהשתלמות. אפשרות נוספת היא להציב את ההשתלמות כתנאי להוראה בתכנית.	נראה כי ההשתלמות לא מקבלת תעדוף אצל חלק מהמורים המלמדים בתכנית על פני תכניות השתלמות אחרות.	מורים לא מגיעים להשתלמות לתכנית אמירים מכמה סיבות: ישנם מורים המעדיפים להשתלם בתחומים אחרים. חלק מהמורים אף ציינו כי הם נמנעים מלהשתתף בהשתלמויות 'אמירים' בשל רצונם או מחויבותם להשתתף בהשתלמויות אחרות. חלק מהמורים כלל לא ידעו על ההשתלמות.
מומלץ לעזור לתלמידים לחבר בין תכנית הלימודים באמירים לתכנית הרגילה ולבחון כיצד הכלים והתכנים שרכשו בשיעורי אמירים מתחברים גם לשיעורים הרגילים.	התלמידים אמנם מרחיבים את ידיעותיהם בתחומים שונים וחדשים, אך כמעט לא נעשה חיבור עם תכנית הלימודים הרגילה, דבר המצמצם את יכולת ההכללה של התלמידים מעבר לשיעורי אמירים.	במסגרת תכנית אמירים התלמידים נחשפים לתחומי דעת מגוונים השונים מתכנית הלימודים הרגילה והיא אף משלבת תחומים אינטרדיסציפלינריים, יחד עם זאת, רק 41% מהתלמידים דיווחו כי נעשה חיבור בין תחומים אלה לתחומי דעת הנלמדים בשיעורים הרגילים. זאת בדומה לתמונת המצב שהתקבלה מהמורים.

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>להמשיך לחזק את הקשר בין מורי אמירים ליתר המורים בבית הספר לצורך העברת כלים ודרכי הוראה. מעניין לבחון אם בבתי ספר שבהם שיעור גדול של מורים המלמדים בתכנית אמירים, ניכר גיוון רב יותר בהוראה בשיעורים הרגילים?</p> <p>כמו כן, מאחר שהתלמידים חווים את השיעורים בצורה חיובית, ייתכן כי משהו עובד שם וגיוון דרכי ההוראה אינו הדבר שנדרש כדי לייצר חווית למידה משמעותית עבורם ויש גיוון מספק.</p>	<p>ייתכן שתכנית אמירים משפיעה גם על המורים שאינם מלמדים בתכנית ומעודדת אותם לגוון בדרכי ההוראה בשיעורים הרגילים. כתוצאה מכך, תלמידי אמירים אמנם חווים גיוון בדרכי ההוראה בתכנית אמירים, אך גם בשיעורים הרגילים.</p>	<p>תלמידי אמירים מדווחים על גיוון בדרכי ההוראה הן בשיעורי אמירים והן בשיעורים הרגילים, אך באופן מפתיע נראה יותר גיוון בדרכי ההוראה דווקא בשיעורים הרגילים. בנוסף, באופן כללי, בבתי ספר שבהם מתקיימת תכנית אמירים ישנו יותר גיוון בדרכי ההוראה בכלל השיעורים, בעיקר בשיעורים הרגילים, בהשוואה לתכנית למידה משמעותית.</p>

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>חשוב לאפשר למודל זה להמשיך ולספק לתלמידי אמירים הזדמנויות רבות כלל האפשר להציג ולשתף תלמידים אחרים בבית הספר בעבודותיהם.</p>	<p>נראה שמתקיים מצב של win-win בהקשר זה, הן תלמידי אמירים מפתחים יכולות אישיות בזכות ההצגה לתלמידים האחרים, והן התלמידים האחרים מרוויחים חשיפה לתחומי דעת ומחקר אשר לא היו נחשפים אליהם בשיעורים הרגילים וכמו כן הם מקבלים דוגמה אישית מעצם ההצגה על ידי תלמיד בן גילם.</p>	<p>תלמידי אמירים בונים מערכי שיעור ומשתפים ילדים אחרים בידע שרכשו. על פי תפיסות המורים תלמידי אמירים נתרמים מאוד מהצגת עבודותיהם וגם התלמידים האחרים נתרמים מהצגות אלו.</p>

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>העובדה כי מצליחים לשלב אתגר והעשרה עם הנאה וכיף מעידות על שילוב מיטבי שיש לשמרו.</p>	<p>התכנית עונה על מטרתה העיקרית - לספק מענה לתלמידים מצטיינים. התלמידים בתכנית מרוצים ממנה ושמחים להיות חלק ממנה.</p>	<p>כמעט כל המורים והמנהלים מעריכים כי תכנית אמירים נותנת מענה טוב לתלמידים המצטיינים - מאתגרת אותם, חושפת אותם לתחומי ידע ויצירה שונים מותאמת להם ומיועדת לקידומם. בהתאמה לכך, רוב המורים מרגישים שהתכנית תרמה להם מאוד בעבודה עם תלמידים מצטיינים. רובם המכריע של התלמידים ציינו כי הם אוהבים את התכנית. הסיבות הבולטות שצוינו הן הנאה וכיף, למידת דברים חדשים, חיבור לילדים האחרים בקבוצה ותחושת גאווה.</p>

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>להשוות מומלץ לתלמידים חזקים שלא נמצאים באף תכנית חזוק.</p>	<p>היות שדרכי ההוראה בתכנית למידה משמעותית דומות לדרכי ההוראה בתכנית אמירים, אין זה מפתיע שהן עובדות על יכולות ומיומנויות דומות ומייצרות הישגים דומים.</p>	<p>המורים והמנהלים תופסים את אמירים, כתכנית המפתחת יכולת למידה עצמאית, חשיבה ביקורתית, סקרנות ויצירתיות ויכולת לשאול שאלות וחשיבה מסדר גבוה בקרב התלמידים. כמו כן, תלמידי אמירים מרגישים ששיעורי התכנית מאפשרים להם יותר להביע חשיבה יצירתית, בהשוואה לשיעורים הרגילים. יחד עם זאת, המוטיבציה הפנימית והמסוגלות העצמית של תלמידי אמירים לא שונה בהשוואה לתלמידים המצטיינים בלמידה משמעותית. כמו כן, המיומנות של חשיבה ביקורתית זהה בין הקבוצות.</p>
<p>מומלץ לבחון את הערכים המוספים הללו ביחס לתכניות מקבילות וביחס לתלמידים חזקים שאינם בתכניות, כדי להיטיב להבין את הייחודיות של אמירים.</p>	<p>מעבר למיומנויות וליכולות שצוינו לעיל, נראה שהתכנית גם מעצימה מאוד את התלמידים ומפתחת את הביטחון העצמי שלהם.</p>	<p>ההשתתפות בתכנית משפרת את הביטחון והדימוי העצמי, מפתחת כושר מנהיגות, לקיחת יוזמה ואחריות ויכולת עמידה בפני כיתה. התלמידים המשתתפים בתכנית זוכים להכרה ביכולותיהם ונהנים מגאווה יחידה השמורה למשתתפי התכנית.</p>

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>התכנית עובדת טוב, חשוב לשמרה ולהמשיך לספק מענה טוב לתלמידים המצטיינים. כדאי לשקול להרחיבה לבתי ספר נוספים.</p>	<p>התכנית עובדת טוב בבית הספר ומעוררת שביעות רצון גבוהה בקרב בתי הספר.</p>	<p>רוב המורים שבעי רצון מהתכנית במידה רבה-רבה מאוד (85%). הן המורים והן המנהלים מרגישים שהיא תואמת את הרוח והחזון של בית הספר (89% ו-97% בהתאמה). כמו כן, רוב המורים מאמינים כי התכנית מהווה פתרון אמתי לתלמידים המצטיינים (84%).</p>

2. הקדמה

2.1 רקע ומטרות התכנית¹

משרד החינוך, בהובלת האגף למחוננים ולמצטיינים, מפעיל תכנית ארצית לטיפוח תלמידים מצטיינים ולקידום תרבות של מצוינות בבתי הספר: תכנית "אמירים". במסגרת התכנית, מתאפשר לכל בית ספר לבנות קורסים בנושאים שאינם כלולים בתכנית הלימודים הפורמאלית ובהתאם לתפישות החינוכיות שלו, למשאבים שהתכנית מעניקה ובהתאם לנטיות של הצוות, ולקדם תרבות כללית של מצוינות בית ספרית. הקורסים נבנים על פי עקרונות ומתווה המחייבים את כל בתי הספר. התכנית פועלת בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים(בעיר באר שבע התכנית פועלת גם בחטיבה הצעירה).

התכנית הינה תלת שנתית: ראשיתה בחשיפה ובלמידת מיומנויות חשיבה וחקר, והמשכה מבוסס על העמקה, חקר, הכנת תוצר על פי קריטריונים מוגדרים והצגתו.

בשנה הראשונה בתכנית נחשפים התלמידים לתחומי הדעת השונים, ולאחר מכן הם מתעמקים באחד מהקורסים: לומדים את כלי המחקר של תחום הדעת, שיטות מחקר,

¹ לקוח מתוך מסמך הצעת הערכה לשלב ב' של ראמ"ה.

מידענות, פרזנטציה וכדומה. לאחר מכן הם יוצאים לחקור בנושאים שלמדו, בתהליך חקר שהוא מכוון תוצר (דגם, פוסטר, סיור לימודי, סרט וכדומה).

החל מהשנה הראשונה, שלב החשיפה, התכנית מכוונת לתלמידים המוגדרים כמצטיינים (ההגדרה מתבססת על מבחני איתור תלמידים מצטיינים, מבחני סאלד ועל חוות דעת של מורים).

נוסף על שני הקורסים בתחומי הדעת השונים, התלמידים גם משתתפים בקורס נוסף בתחום החברתי ערכי.

המשאבים שבית הספר היסודי מקבל במסגרת התכנית הם: 10 שעות תקן המיועדות לפתיחת שתי קבוצות "אמירים" (בחט"ב מקבל ביה"ס 6 שעות); ליווי והנחייה של מדריך מטעם האגף למחוננים ולמצטיינים; פיתוח מקצועי בהיקף של 30 שעות במשך שנתיים לצוותי "אמירים", למנהלים ולסגנים.

מטרות התכנית כפי שהוגדרו על ידי מוביליה:

1. לעודד בתי ספר לטפח הצטיינות ומצוינות של תלמידים ומורים.
2. להרחיב את הידע והמיומנויות של אנשי החינוך בהוראה ובטיפוח הצטיינות של תלמידים ומורים.
3. לטפח מצוינות בית ספרית תוך הרחבת מעגלי ההשפעה לכלל אוכלוסיית בית הספר.
4. להעמיד בפני התלמידים המצטיינים אתגרים ומשימות המתאימים ליכולותיהם הגבוהות.
5. לטפח את תחושת הערך והמסוגלות העצמית של התלמידים תוך התייחסות כוללת להיבטים רגשיים, חברתיים וערכיים.
6. לפתח תכניות ייחודיות, שיאפשרו לתלמידים ולמורים לבחור ביעדים להצטיינות ולממש אותם כיחידים או/ו בקבוצות.

התכנית החלה לפעול בשנה"ל תשס"ח, ובשנת תשע"ד השתתפו בה 461 בתי ספר.

בשנה"ל תשס"ט נערך שלב א' של הערכת התכנית על ידי ראמ"ה, ודוח ביניים פורסם באתר ראמ"ה. הדוח עסק, בין השאר, בתהליכי היישום וההטמעה של התכנית בבתי הספר, בעמדות של מורים ומנהלים כלפי התכנית ובתפיסותיהם על התרומה של

התכנית לתהליכי הלמידה בקרב התלמידים ולמתודות ההוראה של המורים. להלן חלק מהממצאים המרכזיים של ההערכה:

- למעלה מ-90% מהמנהלים והמורים סברו כי תכנית אמירים מעודדת מצוינות בקרב תלמידי התכנית, כי התכנית מלמדת לצרוך מידע באופן יעיל וביקורתי ולנקוט עמדה כלפי נושאים המועלים לדיון.
- 56% ממורי אמירים דיווחו כי סגנון ההוראה שלהם השתנה בעקבות ההוראה בתכנית וכי גם בכיתות הרגילות הם מנסים ליישם את עקרונות ההוראה שבבסיס תכנית "אמירים", כלומר מעודדים למידת חקר, מעודדים חשיבה, ביטוי אישי ודיאלוג עם התלמידים במהלך השיעור ומשתדלים להפוך את ההוראה לפחות פורמאלית.
- 88% מהמנהלים משוכנעים שתכנית "אמירים" מעודדת מצוינות בקרב המורים המלמדים בה, אך רק כ-40% סבורים שלאמירים יש השפעה רבה או רבה מאוד גם על קבוצת המורים שאינם מלמדים בתכנית.

לפירוט מלא של ממצאי המחקר ראו דוח "הערכת יישום והטמעת תכנית 'אמירים' תשס"ט"².

2.2 מטרות ושאלות ההערכה

ההערכה הנוכחית מכוונת להפקת תובנות ולקחים אשר ישמשו את מפעילי התכנית בעתיד. משמע, לספק לנוגעים בדבר מידע על הדרך בה מופעלת התכנית השנה, על קשיים המתלווים להפעלתה, על דרך ההתמודדות עמם, על מה שחשוב להמשיך ולחזק ועל מה לשנות ולשפר בעקבות זאת.

להלן שאלות ההערכה:

1. **באיזו מידה תכנית "אמירים" משיגה את מטרותיה בקרב תלמידים המשתתפים בתכנית?** באיזו מידה התלמידים המצטיינים של שכבת הגיל בבית הספר, המשתתפים בתכנית מדווחים על רמה גבוהה של שביעות רצון מהלימודים בקורסים של "אמירים" ובלימודים בכלל? באיזו מידה הם חשים שהלימודים מעוררים ומעודדים אצלם סקרנות? האם הלימודים בתכנית

² http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/HaarachatProjectim/Haaracha_Amirim.htm

מאתגרים אותם (מהווים מאמץ אינטלקטואלי)? האם התלמידים למדו דברים חדשים? האם הם מייצרים קישורים חדשים בין נושאים ומושגים, כולל קישורים בין-תחומיים (אינטרדיסציפלינריים)?

באיזו מידה מתבצעים למידה המכוונת לחקר? שיתוף פעולה לימודי עם חבריהם? מהי רמת המוטיבציה של תלמידים אלו ללמידה ומה המקור שלה – האם מדובר במוטיבציה ממקור פנימי או שמא במוטיבציה ממקורות חיצוניים (ציונים, הימנעות מעונשים וכדומה)? באיזו מידה הלימודים מעודדים אצלם אכפתיות כלפי הזולת ומעורבות חברתית, וכיצד הדברים באים לידי ביטוי?

2. **באיזו מידה תכנית "אמירים" משיגה את מטרותיה בקרב תלמידים הלומדים בבתי הספר של אמירים, ואשר אינם משתתפים בתכנית?** שאלה זו נסמכת על ההנחה שמתרחש (או אמור להתרחש) תהליך "זליגה" של עשייה חינוכית ולפיכך גם השפעות משיעורי "אמירים" אל כלל השיעורים בבית הספר ולפיכך הדברים אמורים להגיע לכלל התלמידים. ראו פירוט בסעיף 1 לעיל.

3. **באיזו מידה תכנית "אמירים" משיגה את מטרותיה ברמת תהליכי ההוראה והלמידה המתקיימים בכיתות ומחוצה להן?** באיזו מידה, בעקבות התכנית, המורים מתייחסים יותר לתלמידים כלומדים אוטונומיים? מעודדים אותם לשאול שאלות, לגלות סקרנות ולבצע תהליכי חקר? מעודדים למידה אותנטית הרלוונטית לחיי התלמיד? באיזו מידה המורים יוזמים ומעודדים פעילות בצוותים? הכוונה לשיעורים הנערכים הן במסגרת אמירים והן בשיעורים ה"רגילים".

4. **באיזו מידה תכנית "אמירים" משיגה את מטרותיה ברמת המורים המלמדים בתכנית?** האם בעקבות ההשתתפות בתכנית המורים רכשו (או השתפרו ב-) יכולת לבנות תכניות לימודים איכותיות? השתפרו ביכולת לשלב דרכי הוראה מתקדמות כגון עבודה מול צוותים של תלמידים, שילוב טכנולוגיות תקשוב, הנחיה לעבודת חקר ו/או ל-PBL? האם חשים שיש בידיהם לתת מענה משופר לתלמידים מצטיינים במהלך השיעורים ה"רגילים"? האם הם מבצעים העברה ויישום של הפרקטיקות המתקדמות משיעורי "אמירים" לשיעורים האחרים שהם מלמדים בבית הספר? האם השתתפות בתכנית תרמה ליתר מעורבות, מחויבות והתלהבות של המורה ("ברק בעיניים", מונע תחושת שחיקה וכדומה)?

2.3 שיטה

לצורך ביצוע ההערכה נעשה שימוש במספר כלים אשר פותחו לטובת ההערכה הנוכחית, ביניהם כלים כמותיים (שאלונים) וכלים איכותניים (ראיונות עומק, קבוצות מיקוד ותצפיות בכיתות).

כלים כמותיים

הדגימה

אוכלוסיית הדגימה כללה בתי ספר שנמצאים בתכנית בשנה השלישית לפחות, ואשר בהם לומדים בתכנית תלמידים לפחות באחת מכיתות ד' ו'. נתקבלו 314 בתי ספר כאלו.

המנהלים שנסקרו בדגימה, היו מנהלי כל בתי הספר העונים לקריטריון לעיל. עבור המורים והתלמידים בוצעה דגימה:

שכבות גלוינות: יהודי ממלכתי, ממ"ד, דוברי ערבית. שיטת הדגימה: בממ"ד ובדוברי ערבית נדגמו כל בתי הספר (ממ"ד 64 בתי ספר, דוברי ערבית 45 בתי ספר). בממלכתי יהודי נדגמו 80 בתי ספר, הסתברות שווה לכל בית ספר.

שכבות סמויות: האם יש תלמידי כיתות ו' בתכנית, מספר שנים בתכנית. ביהודי ממלכתי מתוך 80 בתי הספר, נדגמו 60 בתי ספר שבהם יש תלמידי ו' ו-20 בתי ספר ללא תלמידי ו'.

נתוני הערכת התכנית נאספו בחודשים אפריל עד אוגוסט 2015.

1. שאלון כמותי לתלמידים

השאלון מדד את דרכי ההוראה (נתינה לקהילה, גיוון בדרכי ההוראה, הערכה חלופית) תהליכים (חשיפה לתחומי ידע מגוונים, הפצת ידע, העמקה בתחומי דעת, התנסות בתהליכי חקר, מעורבות הלומד) ותפוקות ברמת התלמידים (חשיבה יצירתית, אוריינטציה פנימית, ערך המטלה עבור התלמידים, מסוגלות עצמית, הרחבה, חשיבה ביקורתית, ניטור, יישום מיומנויות בהקשרים חדשים, ערך ללומד ולחברה).

השאלון כלל 86 שאלות. 50 מתוכן הן שאלות המציגות היגדים שעבורם נדרשו המשיבים לדרג את מידת הסכמתם, על פי הסקאלה הבאה:

דירוג	1	2	3	4	5
הערכה	כלל לא	במידה מועטה	במידה בינונית	במידה רבה	במידה רבה מאוד

29 שאלות בחירה סגורות, 2 שאלות נוספות היו שאלות פתוחות שעליהן ענו המשיבים במלל חופשי ו-5 שאלות עסקו בפרטים דמוגרפיים (לשאלון המלא ראה נספח 1 בקובץ הנספחים).

על השאלון השיבו 2347 תלמידים, 79% תלמידי כיתות ו', 15% תלמידי כיתות ה' ו-6% תלמידי כיתות ד'. 55% מהתלמידים בנות והיתר בנים. 86% מהתלמידים דוברי עברית והיתר דוברי ערבית.

השוואה ללמידה משמעותית

בשל הדמיון בשיטות ההוראה בתכנית אמירים לשיטות ההוראה בתכנית 'למידה משמעותית', העוסקות שתיהן בלמידה מתוך התנסות בחקר, ביקשנו להשוות את התפוקות ברמת התלמידים של תכנית אמירים לתפוקות התכנית 'למידה משמעותית'. על כן חלק ממדדי התפוקה ברמת התלמידים הינם מתוך שאלון הערכה שהועבר במסגרת תכנית 'למידה משמעותית'.

ההשוואה אל תכנית למידה משמעותית נעשתה הן ברמה של כלל התלמידים (כיתות ה' ו') והן ברמת התלמידים המצטיינים בתכנית זו (על פי דיווח התלמידים בשאלה 'כשאתה מסתכל באופן כללי על הישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכבתך' מי שאותרו כמצטיינים היו תלמידים שבחרו בתשובה: הישגים שלי הם הרבה מעל לאלו של תלמידי השכבה).

2. סקר טלפוני כמותי למורים

השאלון מדד את האקלים, דרכי ההוראה ופיתוח המורים (מפגשי פיתוח מקצועי למורים, ניהול ידע של תכנית אמירים, אוטונומיה וגמישות, אקלים מקדם רפלקטיביות, מענה לתלמידים מצטיינים, נתינה לקהילה, הוראה סינרגטית, הערכה חלופית, תפקידי כמורה, שביעות רצון, תהליך ההכשרה והליווי מטעם אמירים), תהליכים (חשיפה לתחומי ידע מגוונים, חשיפה לדרכי החקר בתחומי הדעת, הפצת ידע, העמקה בתחומי דעת) ותפוקות ברמת המורים (תרומה למורים).

הסקר כלל 120 שאלות. 64 מתוכן הן שאלות המציגות היגדים שעבורם נדרשו המשיבים לדרג את מידת הסכמתם על פי הסקאלה הבאה:

5	4	3	2	1	דירוג
במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	הערכה

כמו כן כלל הסקר 4 שאלות בחירה סגורות, 6 שאלות נוספות היו שאלות פתוחות שעליהן ענו המשיבים במלל חופשי ו-36 שאלות עסקו בפרטים דמוגרפיים (לשאלון המלא ראה נספח 2 בקובץ הנספחים).

על הסקר השיבו 621 מורים המלמדים בתכנית אמירים בבתי ספר בכיתות ד-ו, המהווים 84% השבה. 78% מהמורים דוברי עברית והיתר דוברי ערבית. 51% מהמורים בעלי תואר ראשון, 46% בעלי תואר שני ו-1% בעלי תעודת הוראה בלבד. 1% בעלי רמת השכלה אחרת.

3. סקר טלפוני כמותי למנהלים

השאלון מדד את האקלים, דרכי ההוראה (אוטונומיה וגמישות, אקלים מקדם רפלקטיביות, מענה לתלמידים מצטיינים, נתינה לקהילה), תהליכים (חשיפה לתחומי ידע מגוונים, חשיפה לדרכי החקר בתחומי הדעת, הפצת ידע, העמקה בתחומי דעת) ותפוקות (מצוינות בית הספר, השפעה שלילית של תכנית אמירים).

הסקר כלל 24 שאלות. 21 מתוכן הינן שאלות המציגות היגדים שעבורם נדרשו המשיבים לדרג את מידת הסכמתם על פי הסקאלה הבאה:

5	4	3	2	1	דירוג
במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	כלל לא	הערכה

בסקר הייתה שאלה אחת פתוחה, שעליה ענו המשיבים במלל חופשי, ו-2 שאלות עסקו בפרטים דמוגרפיים (לשאלון המלא ראה נספח 3 בקובץ הנספחים).

על הסקר השיבו 281 מנהלי בתי ספר, המהווים 92% השבה. 84% מהמנהלים הם דוברי עברית והיתר דוברי ערבית. 30% מהמנהלים הם בעלי ותק של שנתיים עד חמש שנים בניהול בית ספר, 31% מהמנהלים בעלי ותק של 6-10 שנים, 30% בעלי ותק של 11 שנים ומעלה ו-10% בעלי ותק של שנה אחת. 32% מהמנהלים הם בעלי ותק של 5 שנים ומעלה בתכנית אמירים, 27% בעלי ותק של 4 שנים בתכנית, 26% בעלי ותק של 3 שנים ו-15% בעלי ותק של 0-2 שנים בתכנית.

כלים איכותניים

נאספו נתונים איכותניים באמצעות ראיונות עומק וקבוצות מיקוד מובנים למחצה ב-10 בתי ספר יסודיים ברחבי הארץ: 2 ממחוז מרכז, 2 ממחוז תל אביב, 3 ממחוז דרום, 2 ממחוז ירושלים ו-1 ממחוז צפון.

בסך הכול התקיימו 10 ראיונות עם מורים המלמדים בתכנית בבית ספר, 10 ראיונות עם מנהלי בתי ספר, 10 קבוצות מיקוד עם תלמידים הלומדים בתכנית ו-9 תצפיות על שיעורי אמירים.

2.4 מבנה הדוח

ממצאי הדוח מובאים בחלוקה לחמישה נושאים עיקריים:

- תשומות התכנית והטמעתה בבתי הספר
- תהליכי הוראה ולמידה
- תפוקות ברמת התלמיד והמורה
- השפעת התכנית על בית הספר
- נקודות תורפה בתכנית, הצעות לשינוי ושיפור

תחת כל נושא מוצגים הממצאים בחלוקה למדדי ההערכה. בתוך כל מדד מוצגים ממצאים מתוך השאלונים הכמותיים וניתוח איכותני מתוך הראיונות, קבוצות המיקוד והתצפיות. חלק מהפרקים יהיו באוריינטציה איכותנית וחלק באוריינטציה כמותית.

פילוחים:

בדוח יוצגו השוואות בין תכנית אמירים לתכנית למידה משמעותית במקומות הרלוונטיים. נוסף על כך, חלק מהשאלות נשאלו הן לגבי שיעורי אמירים והן לגבי השיעורים הרגילים (כלומר, שאלות אלו הופיעו פעמיים, פעם אחת בהקשר של שיעורי אמירים ופעם שנייה בהקשר של השיעורים הרגילים, מחוץ לתכנית) ומוצגת השוואה ביניהם.

השוואות בין דוברי עברית לדוברי ערבית מוצגים בקובץ הנספחים. ראה נספח 4.

3. רקע על התכנית ועמדות ביחס אליה

בפרק זה נציג את הממצאים בנוגע להיקפי התכנית בבית ספר (שכבות הגיל, שעות הפעילות, מספר המורים והתלמידים בתכנית) והתכנים המועברים במסגרתה, נתונים אלה, הרציונל המנחה את בתי הספר לשלב את התכנית אצלם, וכן עמדות המורים והתלמידים ביחס אליה.

3.1 היקף שילוב התכנית בבית הספר

שכבות הגיל בתכנית

מתוך הראיונות עם המנהלים עולה כי **קיימת שונות בין בתי הספר ביחס לשכבות הגיל המשתתפות בתכנית**. בכל בתי הספר התכנית מתקיימת בכיתות ד'-ו' וברובם אף בכיתות נמוכות יותר. מספר שכבות הגיל המשתתפות בתכנית אינו קבוע בהכרח ועשוי להשתנות משנה לשנה. בדרך כלל נוספות שכבות גיל ולא להפך. היו בתי ספר שבהם מתקיימת התכנית בכיתות א'-ב' אך במתכונת שונה. כל תלמידי השכבה משולבים בתכנית, והלימוד מתבצע בקבוצות ולא במסגרת כלל הכיתה. החל מכיתה ג' מתקיים תהליך מיון וסינון לתלמידים לקראת ההשתתפות בתכנית.

היקף שעות הפעילות בתכנית 'אמירים'

מהראיונות עם המנהלים עולה כי השיעורים מתקיימים במתכונת של **שעתיים שבועיות לכל תחום לימוד**. שיעור חברתי-ערכי מתקיים במתכונת של שעה שבועית אחת.

במרבית בתי הספר אין הקצאת שעות מעבר לאלו שמקבל בית הספר במסגרת התכנית. במיעוט מבתי הספר ישנה הקצאת שעות נוספת, שמקורה בשעות הפרטניות של המורים המלמדים בתכנית או בשעות התקן של בית הספר. באחד מבתי הספר, דווח על הקצאה של 30 שעות שבועיות לתכנית, שמתוכן 8 בלבד מקורן בשעות שנתקבלו ממועדון החינוך.

מספר המורים המלמדים בתכנית 'אמירים' בבית הספר

מתוך הראיונות עם המנהלים:

במרבית בתי הספר מלמדים בין 5 ל-7 מורים בתכנית 'אמירים'. מספר המורים הנמוך ביותר שדווח הוא 3, והגבוה - 19.

מספר התלמידים בקבוצה

ככלל, המנהלים דיווחו על שמירה על נוהלי התכנית בנוגע למספר התלמידים בקבוצה. לעתים מתווסף מספר קטן של תלמידים (ככל הנראה תוך קבלת אישור מתאים). במקרה חריג דווח על תוספת חריגה של 6 תלמידים לקבוצה. בתצפיות שבוצעו בבתי הספר נכחו בין 10 ל-17 תלמידים. באחת הקבוצות נכחו 5 תלמידים בלבד, אך זאת מכיוון שהשיעור לא התקיים במועד הרגיל, והתלמידים החסרים שהו באותה העת במרכז למחוננים.

3.2 דוגמאות לקורסים, שיעורים ותכנים

לוח 1 מציג את נושאי הלימוד כפי שעלו מתשובות המורים בשאלון הכמותי.

לוח 1: נושאי הלימודים בתכנית אמירים - מורים (N=596)

שיעור המלמדים (מספר)	נושא לימוד
21% (123)	מדעים / איכות הסביבה / צמחים / חקר / תזונה ובריאות / אסטרונומיה
14% (85)	מתמטיקה / גיאומטריה
14% (84)	ערכי חברתי / כישורי חיים / גישור
9% (53)	תסריטאות / מספרי סיפורים / כתיבה יוצרת / שפה / ספרות עברית
8% (45)	אומנות
5% (27)	אנגלית
4% (26)	מנהיגות
4% (24)	תרבויות בעולם / מסביב לעולם / גיאוגרפיה
4% (23)	תיאטרון / דרמה / קולנוע
3% (19)	מחשבים / תקשוב
3% (18)	תקשורת חזותית / המונים / צילום
3% (17)	מוסיקה
2% (10)	מקרא / יהדות
2% (9)	רובטיקה
11% (63)	אחר

מתוך הראיונות עם המורים והתצפיות בשיעורים להלן דוגמאות לקורסים בתכנית 'אמירים':

- באחד מבתי הספר הועבר קורס לתלמידי 'אמירים' בכיתות ו' בתחום המדעים, שמטרתו **פיתוח מנהיגות ומעורבות קהילתית באמצעות בעלי חיים**

ולמענם. בשלב החשיפה עיקר הלמידה הייתה עיונית. במהלכה כיוונה המורה את התלמידים להיחשף ולהזדהות עם מצוקות בעלי החיים, להבין את יחסי הגומלין בין בעלי החיים ובני האדם, לפתח שיח באשר לדרכים לסייע לבעלי החיים, ללמוד על חקיקה בנושא בעלי חיים ועוד. בשלב ההעמקה התלמידים בנו והעבירו שיעורים בנושא לתלמידי כיתות ד' בבית הספר, הסיקו מסקנות והפיקו לקחים. בשלב החקר ערכו התלמידים הסברה לתלמידי כיתות ד' מכל בתי הספר ביישוב, הציגו בפניהם את פינת החי שבבית הספר והעבירו להם סקר לבחינת מודעות ומעורבות הילדים בנושא בעלי חיים משוטטים. סקר חוזר עתיד להתבצע בהמשך על מנת לבחון את השפעת ההסברה, אשר לאחריו ינתחו התלמידים את הנתונים שנאספו.

– בבית ספר אחר תלמידי 'אמירים' מתמקדים כבר מספר שנים בנושא **שביל ישראל**. את השיעורים מעבירים שני מורים במשותף בפורמט אינטרדיסציפלינרי המשלב תכנים מתחומי המדעים, הרוח והחברה. התלמידים בחרו נושאי חקר הקשורים לשביל והם מבקרים בקטע נבחר מתוכו על מנת לבצע את מחקרם. אחד התוצרים שיצרו התלמידים באמצעות עבודה שיתופית הוא שביל העובר בבית הספר, אשר דרך הצעידה בו ניתן ללמוד על המקום. בשביל תחנות שונות שבהן ניתן לסרוק באמצעות טלפונים סלולאריים QR Codes ולהעמיק את הלמידה. התלמידים הדריכו את הצועדים בשביל: תלמידים ומורים מבית הספר ואורחים הפוקדים מדי פעם בפעם את בית הספר בפעם.

– בתצפית באחד מבתי הספר הועבר שיעור לתלמידי כיתות ה' בנושא **פזיקה במקרא ובחיי היום-יום** (כחלק מתחום דעת המדעים). במהלך השיעור הושמע לתלמידים השיר "גוליית" של להקת כוורת, והתלמידים נתבקשו להסביר אילו חוקים פיסיקליים קשורים לסיפור דוד וגוליית. המורה מיקדה את הדיון לחוקים פיסיקליים המאפשרים הפעלת רוגטקה וקלע (כוח המשיכה, כוח התאוצה) והתלמידים נתבקשו לעבד את הנושא כדי שיוכלו להעביר את התכנים לילדים אחרים בבית הספר. בהמשך השיעור פתרו התלמידים תשבץ בנושא חוקי ניוטון (בעבודה עצמית ובהמשך ביחד עם המורה). כמו כן נערכו בכיתה כמה ניסויים הקשורים לחוק ההתמדה ולכוח הצנטריפוגלי (למשל סיבוב מהיר של בלון שבתוכו מטבע, ובחינת המתרחש כאשר מפוצצים את הבלון במהלך הסיבוב). בסוף השיעור הוקרן סרטון המציג ניסוי נוסף הנוגע לכוח הצנטריפוגלי. השיעור שילב עבודה עצמית, דיון, ביצוע ניסויים, האזנה לשיר וצפייה בסרטון.

הקורסים והשיעורים שתוארו לעיל, ממחישים את **הייחודיות הפדגוגית של 'אמירים'**, הבאה לידי ביטוי בין היתר בלמידה רב-תחומית, הרחבה והעמקה בידע שמחוץ לתכנית הלימודים של משרד החינוך, שימוש בטכנולוגיה ללמידה, עיסוק בנושאים רלוונטיים לחיי היום-יום של התלמידים, למידה מחוץ לגבולות הכיתה, למידה בהכוונה עצמית, הנחלת ידע לתלמידים אחרים ועוד.

3.3 רציונל שילוב התכנית בבתי הספר

מתוך הראיונות עם המנהלים עולות מספר סיבות עיקריות לרצון לשלב את תכנית אמירים בבית הספר:

רצון לספק מענה לתלמידים המצטיינים

בחלק ניכר מבתי הספר נטען כי **ההחלטה לשלב את התכנית בבית הספר נבעה מהרצון לתת מענה ייעודי לתלמידים המצטיינים**. בחלק מבתי הספר התלמידים המצטיינים זכו למענה מצומצם בלבד או שלא זכו כלל למענה. באחד מבתי הספר אף נטען כי ביישוב כולו אין מענה לילדים עם יכולות גבוהות. בבתי ספר אחרים זכו התלמידים המצטיינים למענה מסוים גם קודם לכן, אך התכנית אפשרה העצמה נוספת לאותם התלמידים.

"זוהי נבע מצורך שאני לא יכולה לתת לילדים האלה לא להתקדם ולא לקבל איזשהו מענה ראוי ליכולות שלהם, לצרכים שלהם. היה ממש צורך לתת לילדים איזשהו גירוי אינטלקטואלי. לתת להם משהו אחר, כי אחרת, גם את הילדים האלה אני מאבדת".

מאחר שבתי הספר נהנים מהקצאת שעות לימוד ומליווי פדגוגי עם ההצטרפות לתכנית, מתאפשר להפעיל את התכנית בבית הספר מבלי לגרוע מהתלמידים שאינם משתתפים בה. הדבר אמור במיוחד לגבי בתי ספר שתקציבם דל או שאינם מובטח.

"אם לא הייתי מקבלת את השעות האלה, לא הייתה לי שום אפשרות לתת לילדים את המענה הזה".

התכנית משתלבת ב"אני מאמין" הבית ספרי

מספר מרואיינים טענו כי התכנית משתלבת עם ה"אני מאמין" של בית הספר ועם העקרונות הפדגוגיים הנהוגים בו, כדוגמת טיפוח מצוינות, קידום למידה משמעותית ומיצוי יכולות התלמידים. כמו כן, בחלק מבתי הספר תכנית 'אמירים' מתיישבת עם

תכניות חינוכיות אחרות (כדוגמת "מובילי פדגוגיה") או עם מהלכים חינוכיים המתקיימים בבית הספר (למשל, ניסוי פדגוגי המקדם חשיבה מסדר גבוה).
חלק ניכר מבתי הספר מעודדים מצוינות בקרב כלל התלמידים ובמגוון תחומים ומסגרות (כגון, שיעורי נגינה, סדנאות כתיבה, מצוינות חברתית ועוד), כך שפיתוח המצוינות הוא דבר שמונח ממילא על סדר היום.

"אמירים זו הפלטפורמה המובהקת, אבל המצוינות... היא מחויבת על ידי כל מורה לתת מענה לתלמידים המצוינים".

סיבות נוספות

באחד מבתי הספר שולבה תכנית 'אמירים' כחלק מיוזמה יישובית שעל פיה כל בתי הספר ביישוב יצטרפו לתכנית. זאת מאחר שנושא המצוינות הפך להיות חלק מהחזון היישובי.

במקרה אחר תכנית 'אמירים' נכנסה בנקודת זמן שבה חלו שינויים רבים בבית הספר. מעבר לניצול שעת הכושר לשם ההצטרפות לתכנית, הרי שעצם הכניסה לתכנית סייעה בהבניית הידע הארגוני ומסגרות הלימוד באותו בית ספר.

3.4 שביעות רצון המורים מתכנית אמירים

לוח 2 מציגים את שביעות רצון המורים מתכנית אמירים בבית הספר.

לוח 2: שביעות רצון המורים מהתכנית (N=591)

המדד/הפריט	אחוז המשיבים במידה רבה- רבה מאוד (4-5)
באיזו מידה תכנית אמירים תואמת את רוח וחזון בית הספר?	89%
באופן כללי, באיזו מידה את/ה שבע/ת רצון מהתכנית?	85%
באיזו מידה את/ה חושב/ת שהתכנית מהווה פתרון אמתי לתלמידים המצטיינים?	84%

אחוה המשיבים במידה רבה- רבה מאוד (4-5)	המדד/הפריט
79%	באיזו מידה את/ה מרוצה מאופן התנהלות התכנית בבית הספר?

מהלוח עולה כי **רוב המורים שבעי רצון מהתכנית** ורובם מעריך כי התכנית מהווה פתרון אמתי עבור התלמידים המצטיינים.

3.5 האם התלמידים אוהבים את התכנית?

התלמידים נשאלו בקבוצות המיקוד האם הם אוהבים את תכנית 'אמירים', ואם כן מדוע. **רובם המכריע של התלמידים ציינו כי הם אוהבים את התכנית.** הסיבות הבולטות שצוינו הן הנאה וכיף, למידת דברים חדשים, חיבור לילדים האחרים בקבוצה ותחושת גאווה. כמו כן צוינו שיטות הלימוד היצירתיות, החופש והגמישות שניתנים לתלמידים, ההעשרה וההתפתחות האישית.

"אני אוהבת את 'אמירים' בגלל שלומדים כל הזמן דברים חדשים ואני אוהבת ללמוד דברים חדשים. וגם זה כיף להיות מצטיינת".

"אתה פותח לעצמך עוד נושאים שאתה לא מכיר ואתה לומד לחקור. נגיד ילד בכיתה ו' לא יישב בבית וילמד מרצונו משהו חדש שלא קשור ללימודים".

"אני אוהבת את 'אמירים' למרות שיש קשיים, אבל רציתי להמשיך, בגלל שזה כאילו ערכת האביזרים שלי. אני משתמשת ביום יום במושגים שלא השתמשתי לפני 'אמירים'..."

תלמידים רבים גם ציינו כי הם נהנים ללמוד במסגרת אחרת מזו של כיתת האם, אשר שונה לטובה בהיבטים הבאים: גודל הקבוצה, רמה אחידה של התלמידים, האפשרות להתבטא בחופשיות, תכנים מעניינים ומאתגרים, למידה חווייתית ומעמיקה, אווירה חופשית בשיעור, יחס אישי מול המורים, התחשבות ברצונות התלמיד והיעדר בעיות משמעת.

"כיף לפעמים פעמיים בשבוע ללמוד בדרך שונה מאיך שאנחנו לומדים כל השבוע".

"אנחנו כמו משפחה. נגיד המורה שלנו ב'אמירים', נתנו לה כינוי. אני לא חושב שאני יכול לבוא ולהגיד למורה 'מה קורה' אם לא הייתי חלק מ'אמירים'".

3.6 האופן שבו תלמידי 'אמירים' תופסים את התכנית

התלמידים בקבוצות המיקוד נתבקשו לדמות את תכנית 'אמירים' למאכל ולספר מדוע הם בחרו במאכל זה כדי לדמות את התכנית. מטרת השאלה הייתה ליצור עם התלמידים שיח מטאפורי שישפוך אור על האופן שבו התכנית נתפסת על ידם. שאלה זו הניבה מגוון של תשובות יצירתיות: חלק מהתלמידים ציינו **מאכלים מתוקים** (למשל שוקולד וצמר גפן מתוק), המבטאים את **יתרונותיה של התכנית בעיניהם** (העשרה, חוויה, כיף וכיזא באלה).

"בשבילי זה וופל בלגי. בגלל שזה פותח לי את החושים, בגלל שזה מתוק".

תלמידים אחרים ציינו מאכלים שבהם מתקיימת **ניגודיות טעמים** (למשל שוקולד מריר), או ניגודיות במרקמים, וזאת על מנת לאפיין את **יתרונות התכנית לצד הקשיים הכרוכים בה**.

"פיצה: יש את הקשה ויש את הרך. אנחנו לפעמים עובדים קשה ומתאמצים, אבל בסופו של דבר יש גם את הקטע הרך, למשל משחקים, ובסוף אנחנו נהנים".
"פסיפלורה: כי התכנית לפעמים חמוצה, לפעמים מתוקה, לפעמים קצת קשה לקלף את הפסיפלורה".

סוג נוסף של דימויים הוא **מאכלים המכילים מספר מרכיבים** (כדוגמת סלט), מאכלים הקיימים **במגוון טעמים** (כמו גלידה) או מאכלים העשויים **בשכבות**. דימוי זה מייצג בעיני התלמידים את **רב-הממדיות שבתכנית 'אמירים'**.

"אני חושבת שזה סוג של סלט מוקפץ כי אנחנו עושים הרבה דברים. אז בסלט יש הרבה ירקות והרבה דברים שזה כאילו, זה כמו בלגן כזה שאנחנו עושים ניסויים ולומדים ומעשירים את הידע שלנו, ואנחנו לא לומדים כרגיל כמו בכיתה, זה כמו סלט כזה שאנחנו, סלט גם הוא מאוחד, הכול הכול ביחד. אנחנו עובדים בקבוצה, ביחד".

"גלידה: כי יש גלידות משעממות ולפעמים השיעור קצת משעמם ולפעמים קצת מעניין".

"מאפה: מבחוץ אתה לא רואה מה שיש בפנים. ברגע שאתה נכנס, אתה חווה את כל הטעמים ואת כל הרגש וכל מה שיש שם, עד שאתה לא נכנס אתה לא יודע".

חלק מהילדים ציינו מאכלים המורכבים מיחידות קטנות (קוטג', רימון, שוקולד פרה), כדימוי לכך שהשלם של התכנית עולה על סך חלקיו.

"אני חושב שזה יהיה קוטג' כי יש לו הרבה מאוד גרגרים, אנחנו הרבה ילדים בקורס 'אמירים', אבל אם כולנו נעבוד ביחד אז כאילו אנחנו נפעל כמו מוח אחד.
"שוקולד פרה: כל קובייה זה שלב אחר, ואז מגיעים לפרה הגדולה. הפרה הגדולה זה התוצרת של זה.

ניתוח המטאפורות שבהן השתמשו התלמידים מלמד כי התכנית נתפסת על ידם כחוויתית, מהנה, מאתגרת, רב-ממדית וגדולה מסך מרכיביה.

3.7 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק

הממצא	התובנה	ההמלצה
רוב המורים שבעי רצון מהתכנית במידה רבה-רבה מאוד (85%). כמו כן, רוב המורים מאמינים כי התכנית מהווה פתרון אמתי לתלמידים המצטיינים (84%).	התכנית עובדת טוב בבית הספר ומעוררת שביעות רצון גבוהה בקרב בתי הספר.	התכנית עובדת טוב, חשוב לשמרה ולהמשיך לספק מענה טוב לתלמידים המצטיינים. כדאי לשקול להרחיבה לבתי ספר נוספים.
רובם המכריע של התלמידים ציינו כי הם אוהבים את התכנית. הסיבות הבולטות שציינו הן הנאה וכיף, למידת דברים חדשים, חיבור לילדים האחרים בקבוצה ותחושת גאווה.	התלמידים בתכנית מרוצים ממנה ושמחים להיות חלק ממנה.	העובדה כי מצליחים לשלב אתגר והעשרה עם הנאה וכיף מעידות על שילוב מיטבי שיש לשמרו.
שתי הסיבות העיקריות לרצון בתי הספר לשלב את תכנית אמירים אצלם הן רצון לתת מענה לתלמידים המצטיינים והתאמה ל"אני המאמין" הבית הספרי.	התכנית נותנת למענה לצורך אמתי בבתי הספר ומסייעת לו לקדם את ערך טיפוח המצוינות.	בעת הרחבה לבתי ספר נוספים, כדאי לזכור סיבות אלו לצורך שיווק התכנית בפניהם ואף בפני ההורים.

4. הפעלת התכנית והטמעתה בבתי הספר

בפרק זה נציג את הממצאים ביחס להפעלת התכנית בבתי הספר ולאופן הטמעתה בבתי הספר. בכלל זה נתייחס גם לפער בין מתווה התכנית למה שנעשה בפועל ולתמיכה שמקבל בית הספר בהפעלת התכנית.

4.1 איתור התלמידים לתכנית

קריטריונים לאיתור ולמיון

מראיונות המנהלים והמורים עולה כי ככלל, האיתור של התלמידים מתבצע פחות או יותר בהתאם למתווה התכנית. **במרבית בתי הספר זכות הראשונים להשתתפות בתכנית שמורה לתלמידים אשר עברו את שני מבחני האיתור למחוננים של 'מכון סאלד'**. בשלב הבא מאפשרים בתי הספר להשתתף בתכנית לתלמידים שעברו את מבחן האיתור הראשון ולתלמידים בעלי הישגים גבוהים. על פי רוב מצורפים גם תלמידים נוספים בהתאם לשיקול דעת הצוות ובהתאם להמלצות מחנכות הכיתה. לאור ההיכרות עם התלמידים, מחנכות הכיתה יכולות להמליץ על תלמידים אשר להם פוטנציאל להצליח בתכנית או להיתרם ממנה באופן משמעותי, גם אם אין להם ציונים גבוהים.

"חיפשנו ילדים שיש להם את הברק בעיניים, שהם מאוד-מאוד רוצים. שיש להם גם את היכולת להגיע לרמה של למידה מאוד גבוהה. לאו דווקא ילדים עם ההישגים המאוד גבוהים".

לעתים קבוצה זו נבחרת בשל **קריטריונים נוספים הרלוונטיים לתחום הלימוד**. כך למשל, באחד מבתי הספר שבו נערכה קבוצת 'אמירים' העוסקת בבעלי חיים, נבחרו תלמידים בהתאם לזיקתם לנושא, גם אם הישגיהם הלימודיים לא היו גבוהים.

"הייתה לי גם אחת שהיא יצאה דופן, שנלחמתי עליה בגלל החיבור המאוד גדול שלה לבעלי חיים. היום היא בתיכון, הדבר הזה קידם אותה ממצב של 20 שהיא הייתה מקבלת במדעים למצב שהיא היום במצוינות בכיתה של מדעים. הדבר הזה מאוד חיזק אותה, מאוד הרים אותה".

קריטריון מיון נוסף החל על התלמידים הוא מאפייני התנהגות: **תלמידים עם בעיות משמעת לא מורשים להשתתף בתכנית**. בחלק מבתי הספר דווח על מאפיינים

רצויים נוספים כגון אחריות אישית, יוזמה, יכולת הובלה ומוכנות רגשית להתמודד עם אתגר 'אמירים', לרבות עם תוספת שעות הלימוד הכרוכה בכך.

הגורמים בבית הספר המעורבים בתהליך הבחירה הם **רכזי התכנית, המחנכות ולעתים גם יועצת בית הספר.**

במרבית בתי הספר מוצעת האפשרות להצטרף לתכנית לתלמידים אשר אותרו על סמך הקריטריונים שלעיל. התלמידים אינם מחויבים להשתתף בתכנית אם לא יחפצו בכך (גם התלמידים עצמם רואים את השתתפותם בתכנית כבחירה אישית שלהם). לעתים עוברים התלמידים ראיון קבלה, ו/או מתבקשים לציין בכתב מדוע, לדעתם, הם מתאימים לתכנית. במיעוט מבתי הספר סופר גם על מבחני מיון נוספים. תלמידים סיפרו למשל על מבחן לבדיקת רמת האנגלית כקריטריון קבלה ל"אמירים אנגלית".

ישנם תלמידים אשר סירבו להשתתף בתכנית מטעמים שונים, דוגמת עומס, חוסר רצון לשהות בבית הספר מעבר לשעות הלימוד המקובלות, התנגשות שעות התכנית עם חוגים ופעילויות אחרות המתקיימות אחר הצהריים וכיוצא באלה.

יש לציין, כי בחלק קטן מבתי הספר האיתור לתכנית מתבצע על פי תחומי הדעת, ולא באופן גורף עבור התכנית בכללותה. כך, ייתכן שתלמיד ייבחר ל"אמירים אמנות" אך לא ל"אמירים מדעים". תלמיד אחר עשוי להיבחר לכל תחומי הדעת.

איכות תהליך האיתור והמיון

ככלל, מרבית המורים והמנהלים שבעי רצון מתהליך המיון והאיתור וסבורים כי התלמידים הלומדים בתכנית מתאימים לה. עם זאת, מיעוט מהמורים טענו כי שולבו גם תלמידים שאינם מתאימים (מבחינת התנהגות או מבחינת יכולות חשיבה מסדר גבוה). כמו כן, המנהלים דיווחו על מקרים שבהם רק תלמידים ספורים עברו את מבחני סאלד, ואפילו על מקרה שבו אף תלמיד לא עבר את המבחנים.

"אני חושבת שהבחירה היא מוצלחת. לא הייתי משנה כי אנחנו בוחרים את התלמידים לפי מבחני הסינון שהם עברו, אבל לא רק. כלומר, אם יש תלמיד שהמורה וצוות המורים בכלל, גם מורות מקצועיות, מזהים פוטנציאל, יכולות והישגים, אז הילד יהיה בתוך התכנית".

מעורבות ההורים בתהליך המיון והאיתור

באופן כללי, המנהלים והמורים מעידים כי הקריטריונים לקבלה לתכנית מובנים וברורים לכול, לרבות להורי התלמידים. עם זאת, במספר בתי ספר דווח על לחץ של

הורים לקבל את ילדם לתכנית. לרוב, לא דווח על השפעה בפועל של לחץ מסוג זה, למעט שני מקרים: בבית ספר אחד ניתנה ההזדמנות לילד שהוריו סברו כי יוכל להיתרם רבות מהתכנית. דווח כי הילד השתלב בתכנית ואכן הצליח בה. במקרה אחר, לחץ של הורים הוביל לסיכום מול הצוות כי שיפור בלימודים יוביל להצטרפות לתכנית, וכך היה.

לבסוף, נטען כי **העובדה שקריטריון הסינון הוא ברור וחד-משמעי** (בכל הנוגע להישגים לימודיים ולהצלחה במבחני המיון של 'מכון סאלד') **עוזרת לצוות בית הספר להתמודד מול לחץ של הורים לקבל את ילדם לתכנית.**

"קריטריון הסינון עוזר, זה כלל שעוזר אפילו ברמה של העמידה מול הורים... ברגע שהדברים מאוד ברורים הם ברורים. אתה לא צריך להתחיל להמציא עכשיו...".

כפי שעלה בקבוצות המיקוד עם התלמידים, חלק מההורים שותפים בהחלטה של ילדם להשתתף בתכנית, ובמקרים רבים הם אלה שמטים את הכף ומסייעים לילדם המתלבט להחליט אם לקבל את ההזמנה להצטרף לתוכנית אם לאו.

נשירה וסיום השתתפות של תלמידים בתכנית

על פי רוב, הנשירה מהתכנית נתפסת על ידי המנהלים והמורים כמצומצמת. באחד מבתי הספר סיפר המנהל על נשירה בהיקף רחב על רקע התנגשות התכנית עם פעילות התלמידים אחר הצהריים.

המורים סיפרו על מקרים בודדים שבהם צוות התכנית בחר להפסיק השתתפות של תלמידים שאינם מתאימים, על פי רוב על רקע בעיות התנהגות ומשמעת. הפסקת ההשתתפות אינה מיידית, ולילד ניתנת הזדמנות לשפר את התנהגותו או את מחויבותו לתוכנית. לעתים נעשה גם ניסיון לרתום את ההורים לתהליך זה.

מניעי התלמידים להצטרף לתכנית

התלמידים סיפרו בקבוצות המיקוד כי הצטרפו לתכנית מתוך עניין ומתוך רצון להתנסות בדברים חדשים, להצליח בלימודים ולהעמיק את ידיעותיהם. רבים מהתלמידים סיפרו כי היו סקרנים לגלות מה עומד מאחורי התכנית. חלקם ציינו את ההישג שבעצם הקבלה לתכנית כמרכיב בהחלטתם להצטרף אליה.

"התחלתי להבין שיש לי פה הזדמנות ללמוד, לגלות דברים חדשים וגם לשפר דברים שאני עוד לא יודעת. לא כולם מקבלים דבר כזה, אז זה כמו זכות".

"אני בחרתי להשתתף בתכנית כי ידעתי שנותנים לי הזדמנות להעשיר את הידע שלי בדברים שהם יותר לכיתות יותר גבוהות. לקחתי את ההזדמנות כי ידעתי שהמציאות הזו תעזור לי לכל החיים".

נראה כי העובדה שהתכנית היא בגדר בחירה וכי ניתן לפרוש ממנה מקלה על התלמידים את ההחלטה לנסות ולהשתלב בה.

"שמעתי שלומדים שם יותר על כל מיני נושאים, אז רציתי לבדוק אם זה יהיה מוצא חן בעיניי. אם זה לא, אז אני אלך ואם כן אני אשאר, ואז נשארתי".

4.2 תמיכה מקצועית של התכנית בבתי הספר

השתלמויות

מי משתתף בהשתלמות

מהדיווח הכמותי עולה כי 30% מהמורים המלמדים באמירים עברו השנה או בשנה שעברה השתלמות מטעם תכנית אמירים. 25% עברו השתלמות זו לפני שהתחילו לעבוד בתכנית.³

יחד עם זאת, מהראיונות עם המורים עולה כי רבים מהמורים והרכזים של 'אמירים' עברו השתלמות בנושא, ואפילו חלק מהמנהלים. עיקר ההשתתפות בהשתלמויות נעשית בסמוך להצטרפות בית הספר לתכנית, ובשנים שלאחר מכן היקף ההשתתפות של מורי בית הספר פוחת.

שביעות רצון מההשתלמות

לוח 3 מציג את תפיסת המורים את ההשתלמות שקיבלו במסגרת התכנית.

לוח 3: תפיסת המורים את ההשתלמות בתכנית אמירים (N=141)

המדידה רבה-רבה מאוד (4-5)	המדידה רבה-רבה מאוד (4-5)
65%	באיזו מידה ההשתלמות שקיבלת במסגרת התכנית הקנתה לך כלים ייעודיים לעבודה עם תלמידים מצטיינים?
58%	באיזו מידה ההשתלמות שקיבלת במסגרת התכנית הקנתה לך כלים המשמשים אותך להוראה בשיעורים הרגילים?
63%	באופן כללי, באיזו מידה את/ה שבע/ת רצון מההשתלמות שקיבלת מטעם אמירים?

³ מתוך תקשורת עם מובילי התכנית עלה שרוב המורים עוברים השתלמות זו בזמן עבודתם, אך אחוז זה לא נבחן במסגרת המחקר הנוכחי. כמו כן, עלה כי נפתחה גם השתלמות מקוונת אשר גם היא לא נבחנה במסגרת מחקר זה.

מהלוח עולה כי כשני שלישי מהמורים שעברו הכשרה מרוצים ממנה ומרגישים שסיפקה להם כלים לעבודה, בעיקר עם תלמידים מצטיינים. מהראיונות עולה תמונה חיובית יותר, ונראה שככלל השתלמות 'אמירים' נתפסת על ידי רובם המכריע של המורים המרוויינים כאיכותית, תורמת וכמספקת כלים. צוינה לטובה למידת העמיתים המתקיימת בהשתלמות. אחת המרוויינות סבורה כי ההשתלמות בשנה הראשונה תורמת יותר מזו הניתנת בשנה השנייה ('אמירים' ב'). השתלמות "המורה המוביל" המיועדת למורים המלמדים מעל שלוש שנים ב'אמירים' צוינה לטובה על ידי צוותי בתי הספר, מאחר שהיא מספקת מגוון רחב של כלים לפיתוח חשיבה.

"המורה המוביל זו גם השתלמות של אמירים ואנחנו בעצם קיבלנו ומקבלים הרבה כלים של איך להתמודד עם כל מיני מצבים של מחשבה סגורה, זה פשוט המון המון כלים של איך להתמודד עם חשיבה ואיך להתמודד עם שאילת שאלות, וזה מאוד עוזר לי הרבה פעמים לסייע דווקא לילדים הבוגרים יותר לעשות מחשבה"

אחד המנהלים אשר עבר בעצמו את ההשתלמות התבטא כך:

"תשמע, זה 'לנשום אוויר פסגות'. מה הכוונה? אתה נתקל בסוגי מרצים, בסוגי תכנית, בעיקר בנושא של לימוד עמיתים. שכל הזמן אתה שומע את הפידבקים מבתי הספר האחרים. כי אתה נפגש עם כולם והם נותנים לזה את המקום גם. אז אתה מבין בעצם איפה עוד יש לשאוף, מה ניתן לעשות"

השתלמויות נוספות

באחד הראיונות טענה מורה כי גם השתלמויות שאינן ייעודיות לתכנית 'אמירים' עשויות לתרום למורים המלמדים בתכנית, כדוגמת השתלמות למורי מדעים.

מדוע ישנם מורים שלא משתתפים בתכנית?

מנהלת שהתראיינה הציפה בעיה מערכתית הנוגעת לכך **שמורים מעדיפים להשתלם בתחומים אחרים**. גם חלק מהמורים ציינו כי הם נמנעים מלהשתתף בהשתלמויות 'אמירים' בשל רצונם או מחויבותם להשתתף בהשתלמויות אחרות. אחת המורות טענה גם כי אינה מודעת כלל לקיום ההשתלמויות. פתרון אפשרי שניתן לשקול הוא שיווק ההשתלמות מבעוד מועד, ובלי לקשור אותה בהכרח ל'אמירים', ככלי התורם להתפתחות המקצועית של המורים, גם מעבר להוראה בשיעורי 'אמירים'.

הדרכת הרכז והמורים

78% מהמורים ציינו כי בבית ספרם מתקיימים מפגשי הדרכה של צוות המורים בתכנית. לוח 4 מציג את תפיסות מורים אלו (אשר בבית ספרם מתקיימים מפגשי הדרכה) את מפגשי ההדרכה בבית הספר.

לוח 4: תפיסות המורים את מפגשי ההדרכה בבית הספר (N=436)

המדד/הפריט	אחוז המשיבים במידה רבה - רבה מאוד (4-5)
באופן כללי, באיזו מידה אתה שבע רצון ממפגשי ההדרכה בבית הספר?	61%
באיזו מידה מפגשי ההדרכה בבית הספר הקנו לך כלים ייעודיים לעבודה עם תלמידים מצטיינים?	56%
באיזו מידה מפגשי ההדרכה בבית הספר הקנו לך כלים המשמשים אותך להוראה בשיעורים הרגילים?	47%
באיזו מידה אתה חש שבמפגשים של צוות המורים באמירים מתקיים שיתוף של ממש בנושאים מקצועיים בין חברי הצוות?	66%
באיזו מידה כאשר אתה נתקל בדילמה/קושי פדגוגי במסגרת התכנית (אינטראקציה מול תלמידים, אופן העברת השיעור וכו') אתה מעלה אותה במפגשי צוות התכנית?	68%
באיזו מידה מפגשי צוות המורים תורמים לפיתוח המקצועי שלך?	61%

מהלוח עולה כי מעל למחצית מהמורים מרוצים ממפגשי ההדרכה בבית הספר ומרגישים כי מפגשים אלו מקנים להם כלים לעבודה עם תלמידים מצטיינים. יחד עם זאת, נראה כי העברת הידע של המורים בתכנית משיעורי אמירים לשיעורים הרגילים נמוכה יחסית, שכן 47% בלבד סבורים כי מפגשי הדרכה משמשים אותם להוראה בשיעורים רגילים.

באופן דומה נמצא יחס אמביוולנטי בראיונות עם המורים והמנהלים כלפי נחיצות ההדרכה, בעיקר בשלבים המתקדמים של התכנית: חלק מהמראיינים (מורים ומנהלים) טענו כי ההדרכה נחוצה בעיקר בשלבי הטמעת התכנית בבית הספר ובעת בניית הקורסים ובמידה פחותה בהמשך הדרך. אחת המורות

המשמשת גם כרכזת מפנה את המדריכה לסייע בעיקר למורים החדשים בתכנית ופחות לאלו אשר צברו בה ניסיון.

מיעוט מהמרוויינים (מורים ומנהלים) טענו כי בשלב שבו הם כבר מנוסים בלימוד קבוצות 'אמירים', ההדרכה הופכת להיות מיותרת. אחת המורות אף הייתה מעוניינת שההדרכה תיפסק בשלב זה. בהקשר זה יש לציין כי אחת המנהלות ביקשה לבטל את ההתניה בין הקצאת שעות לתכנית בבית הספר ובין קבלת הדרכה. **לעומתם היו בעלי תפקידים (מנהלת, רכזת) אשר ציינו במפורש כי ההדרכה נחוצה גם בבתי ספר ותיקים בתכנית, שכן תחומי הלימוד הם דינאמיים ומשתנים משנה לשנה.** כמו כן נאמר כי מורים המצטרפים לתכנית גם כאשר היא מבוססת בבית הספר, זקוקים לסייע והדרכה.

"חשוב שיש משהו מקצועי שגם ההתמחות שלו זה במצטיינים וגם יש לו את האופק הזה ותחומי דעת שונים ואינטגרציות של דברים"

כמו כן, נאמר כי כאשר צוות התכנית בבית הספר חזק ואיכותי, נחיצות ההדרכה פוחתת. אולם כאשר הצוות חסר ניסיון, נוכחות המדריכה חשובה ביותר.

תדירות ההדרכה

בהתאם לנאמר לעיל, על פי רוב ההדרכה היא אינטנסיבית יותר בשלבי הטמעת התכנית בבית הספר ובעת בניית הקורסים, ותדירותה פוחתת ככל שחולף הזמן. תדירות זו מתאימה למרבית המרוויינים (בעיקר המנהלים). מקצתם בלבד ציינו כי התדירות נמוכה מדי (בעיקר מורים).

אופי ההדרכה

תהליך ההדרכה כולל רבדים רבים, שהחלטה איזה מהם יועבר למורים מותנה בשלב שבו מצויה התכנית בבית הספר, באופי צוות בית הספר ובאופי המדריכה. מורים ומנהלים ציינו את ההיבטים הבאים:

ככלל, בשלב הטמעת התכנית המדריכה מסייעת **בהבנת מתווה התכנית על חלקיה, בתכנון הקורסים ובבניית תכנית עבודה**, תוך מתן רעיונות, טיפים, עצות וחומרים. בהמשך הדרך ישנן מדריכות שצופות בשיעורים ומספקות משוב.

כמו כן סופר על סיוע בהיבטים שונים כגון **סיוע בבעיות תקשוב, בקישור עם מורים מבית ספר אחר לשם הפריה הדדית ובחפיפת רכזת חדשה לתכנית.**

שביעות רצון מהמדריכות

מרבית המרואיינים (ובעיקר המנהלים), **הביעו רמה גבוהה של שביעות רצון מהמדריכות**. רובן תוארו במילים חמות, וסופר כי הן מגלות מעורבות רבה, לצד היותן זמינות ומקצועיות. אחת המנהלות התנסחה כך:

"לעולם תמיד ובכל הזדמנות היא הייתה שם בשבילנו. מדהימה, באמת, יש לי רק מילים טובות לומר עליה. היא באה והיא הייתה מעורבת והיא הייתה שותפה, והיא נכנסה לשיעורים. והיא אמרה 'רק תקראו לי, רק תגיד לי לאן להגיע'"

דברי ביקורת בודדים בלבד עלו בראיונות בנוגע למדריכות. אחת המנהלות למשל טענה כי המדריכה אינה גמישה מספיק במועד הגעתה לבית הספר, דבר המקשה על כל המורים בתכנית להיפגש עמה. אחת המורות טענה גם כי המדריכה אינה מספקת די כלים ללמידה שתאגר את התלמידים ואינה מספקת די הסברים, דוגמאות ומשוב למורים.

ציפיות מההדרכה והמלצות לגביהן

אחת המנהלות טענה כי לאור הניסיון הרב שנצבר בבית הספר בהוראת אמירים, אין עוד צורך בהדרכה הנוגעת להבנת התכנית ולפיתוח קורסים, אלא רק **להדרכה בנושא פיתוח חשיבה מסדר גבוה ואפשרויות שילוב חשיבה כזו בשגרת הלימוד בבית הספר**.

אחת המורות ציינה כי אין טעם במתן עצות וביקורת על תכנית קורס לאחר שנכתבה, אלא רק בשלב הבניית הקורס. על כן **חשוב כי המדריכות תהיינה שותפות לתהליך החשיבה ולגיבוש תכנית הלמידה**. עוד היא טענה כי ראוי שמדריכות 'אמירים' תהיינה מורות אשר לימדו קבוצות 'אמירים' בעצמן.

מאגר הידע של התכנית וחומרים אינטרנטיים נוספים

ב-27% מבתי הספר קיים מאגר ידע מתוקשב/מקוון (של פעילויות, מערכי שיעור דוגמאות לעבודות של תלמידים וכדומה) עבור המורים המשתתפים באמירים. ב-17% קיים מאגר דומה שאיננו מתוקשב/מקוון. ב-56% מבתי הספר לא קיים מאגר כלל. לוח 5 מציג את תדירות השימוש של המורים במאגר הידע וכן את התפיסות בנוגע לתרומתו בקרב אלו שענו שקיים אצלם מאגר כזה.

לוח 5: שימוש המורים במאגר הידע (N=233)

אחוז המשיבים פעם בחודש לפחות	המדד/הפריט
76%	שימוש בכלים ובחומרים שקיימים במאגר
67%	העלאת/הוספת חומרים למאגר בתכנית אמירים
אחוז המשיבים במידה רבה- רבה מאוד (4-5)	המדד/הפריט
50%	באיזו מידה החומרים במאגר הידע מסייעים לך בעבודתך בתכנית?

מהלוח עולה כי 76% מהמורים עושים שימוש בכלים ובחומרים הקיימים במאגר, ושני שלישים אף מעלים ומוסיפים חומרים משלהם למאגר זה. 50% מתוכם מציינים כי החומרים מסייעים להם בעבודה בתכנית במידה רבה-רבה מאוד. בניגוד לכך, מראיונות המורים נראה כי גם כאשר קיים מאגר, השימוש בו מוגבל יחסית. ישנם מרואיינים בודדים שלא ידעו על קיומו של המאגר. כמו כן תדירות השימוש במאגר פוחתת עם צבירת הניסיון של המורה. אחת המרואיינות ציינה כי נתרמה מהמאגר בהיבט של התמודדות והעשרת הידע לילדים עם הפרעת קשב וריכוז שאותה כמצוינים. לא דווח על חומרים שהמורים מעלים בעצמם למאגר המידע. מרואיינים ציינו כי הם מחפשים ידע רלוונטי גם באתר "מחוננט" ובחומרים אינטרנטיים הקשורים לתכנית מעו"ף.

לוח 6 מציג את תפיסות המורים ביחס ליחידות הלימוד ומסמכי העזר של התכנית.

לוח 6: תפיסות המורים ביחס ליחידות הלימוד ומסמכי העזר (N=572)

המדד/הפריט	אחוז המשיבים במידה רבה- רבה מאוד (4-5)
באיזו מידה הנך נעזר במסמכי העזר של התכנית לפיתוח יחידות הלימודים באמירים?	40%
באיזו מידה אתה חש שמסמכי התכנית מסייעים לך בפיתוח יחידות הלימוד, מערכי השיעור וכיו"ב באמירים?	54%

מהלוח עולה כי רק 40% מהמורים עושים שימוש בפועל במסמכי העזר בפיתוח יחידות הלימוד בתכנית, יחד עם זאת כ-54% חשים שמסמכי התכנית מסייעים בפיתוח זה.

האם התמיכה המקצועית הניתנת מספקת?

ככלל, מהראיונות עולה כי המנהלים והמורים כאחד סבורים כי התמיכה הניתנת מספקת, בייחוד בבתי ספר שבהם פועלת התכנית כבר מספר שנים. עם זאת, יש מקום לבחון כיצד ניתן לקדם את הנגשת התמיכה הקיימת, באמצעות פרסום מאגר המידע, שיווק השתלמויות 'אמירים', התאמת לוח הזמנים של המדריכות לזה של צוות המורים בבית הספר ועוד.

4.3 גורמים המקדמים הטמעה בת קיימא של התכנית בבית הספר

בראיונות עם המנהלים עלה כי **הכשרה נאותה והעצמה של רכזת התכנית בבית הספר נתפסות כמקדמות הטמעה בת-קיימא של התכנית בבית הספר**. באופן זה יכולה הרכזת לשמש בעצמה כמדריכה גם לאחר שמסתיימת ההדרכה החיצונית. הראיונות עם חלק מהמורים מחזקים את דברי המנהלים שלפיהם הם **מקבלים הדרכה שוטפת מהרכזת ויכולים להתייעץ עמה לפי הצורך** לגבי דילמות שונות שעולות בתכנית.

באחד מבתי הספר שבהם דווח על הטמעה משמעותית של התכנית, טענה המנהלת כי בית הספר השכיל להכשיר רכזת שעברה מספר השתלמויות בנושא. כיום הרכזת מהווה דמות מרכזית ומובילה בבית הספר, היא מפתחת תכנים לתכנית, מכשירה ומדריכה את צוות המורים בתכנית, מקיימת מעגלי הדרכה פנימיים עם הצוות, מסייעת בבניית הקורסים ומעבירה למורים חומרים ללמידה עצמית.

עוד נטען בראיונות עם המנהלים כי **כאשר חלק גדול מצוות המורים מלמד בתכנית אמירים, הדבר תורם להטמעת התכנית בתרבות הבית ספרית**. כלומר, נוצרת מסה קריטית של מורים שמלמדים בשיטות הוראה לא שגרתיות, באופן שמשפיע על חדר המורים כולו.

4.4 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק

הממצא	התובנה	ההמלצה
השתלמות המורים מקנה בעיקר כלים המשמשים לעבודה עם תלמידים מצטיינים (65%), אך גם מקנה כלים להוראה בשיעורים הרגילים (58%). גם מפגשי ההדרכה בבית הספר נתפסים כמקנים יותר כלים ייעודיים לעבודה עם תלמידים מצטיינים (56%) ופחות כלים להוראה בשיעורים הרגילים (47%).	המורים מתקשים לראות כיצד הכלים המשמשים אותם לעבודה עם תלמידים מצטיינים יכולים לשמש אותם גם בשיעורים הרגילים וכמעט אינם מבצעים העברה זו.	כדאי לשקף בהשתלמויות ובמפגשי ההדרכה אילו שימושים נוספים ניתן לעשות בכלים הנלמדים מעבר לשיעורי אמירים ולספק דוגמאות לכך.

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>כדאי לשקול למקד את ההדרכה במורים החדשים, ולחילופין: לבחון דרכים להפוך את ההדרכה לרלוונטית גם למורים הוותיקים. ייתכן כי די יהיה בהעלאה של רמת ההדרכה ובחידוד התכנים על מנת להעשיר גם את המורים הוותיקים.</p>	<p>נראה כי מפגשי ההדרכה אינם מותאמים למורים בעלי ותק בתכנית והם פונים בעיקר למורים חדשים.</p>	<p>מיעוט מהמרווינים (מורים ומנהלים) טענו כי בשלב שבו הם כבר מנוסים בלימוד קבוצות 'אמירים', ההדרכה הופכת להיות מיותרת. אחת המורות אף הייתה מעוניינת שההדרכה תיפסק בשלב זה.</p>
<p>כדאי לבחון לעומק את ההשתלמות על מנת להבין מדוע מורים אינם מעדיפים אותה על פני אחרות. כמו כן לשקול להשקיע מאמצים בשיווק ההשתלמות לתכנית, אולי בעזרת מורים שלקחו חלק בהשתלמות. אפשרות נוספת היא להציב את ההשתלמות כתנאי להוראה בתכנית.</p>	<p>נראה כי ההשתלמות אינה מועדפת על ידי חלק מהמורים המלמדים בתכנית על פני תכניות השתלמות אחרות.</p>	<p>מורים לא מגיעים להשתלמות לתכנית אמירים מכמה סיבות: ישנם מורים המעדיפים להשתלם בתחומים אחרים. חלק מהמורים אף ציינו כי הם נמנעים מלהשתתף בהשתלמויות 'אמירים' בשל רצונם או מחויבותם להשתתף בהשתלמויות אחרות. חלק מהמורים כלל לא ידעו על ההשתלמות.</p>

5. תהליכי הוראה ולמידה

בפרק זה נדון בדרכי ההוראה בתכנית אמירים ובשיעורים הרגילים, במידת גיוון התכנים ובשיתוף התלמידים בלמידה ובהפצת המידע על ידי תלמידי אמירים לתלמידים האחרים בבית הספר.

5.1 דרכי הוראה

תפיסת התפקיד

לוח 7 מציג את תפיסות המורים בנוגע לתפקידם כמורים. שאלות אלו נשאלו הן לגבי שיעורי אמירים והן לגבי השיעורים הרגילים ומוצגת השוואה ביניהם.

לוח 7: תפיסת התפקיד של המורים בתכנית אמירים (N=585)

שיעורים רגילים	שיעורי אמירים	המדד/הפריט
67%	92%	באיזו מידה אתה חש שיש לך את היכולת לסייע לתלמידים לממש את הפוטנציאל שלהם?
73%	96%	באיזו מידה אתה מרגיש שתפקידך העיקרי הוא לעודד את התלמידים לחקור וללמוד את הנושאים שמעניינים אותם?

מהלוח עולה כי המורים מרגישים שיש להם יכולת רבה יותר לסייע לתלמידים לממש את הפוטנציאל שלהם במסגרת שיעורי אמירים בהשוואה לשיעורים הרגילים. כמו כן, לפי תפיסות המורים, תפקידם לעודד את התלמידים לחקור וללמוד את הנושאים באידי ביטוי יותר בשיעורי אמירים בהשוואה להתבטאותו בשיעורים הרגילים.

בדומה לכך, מהראיונות עולה כי מאחר ששיעורי 'אמירים' במהותם מתבססים על לימוד וחקר אישי של התלמידים, תפקידו המסורתי של המורה המעביר תכנים באופן פרונטלי מצטמצם. חלק מהמורים הגדירו את עצמם כ"מתווכים" המספקים לתלמידים את הכלים הנחוצים להם כדי להתפתח באופן עצמאי.

"אני רק הכלי, מתווכת, פחות או יותר עוזרת, נותנת להם את הרגלי הלמידה הראשונים ומשחררת. אני רואה שזה מדהים, באמת".

"המורה הוא מנחה, הוא לא פרונטלי. זורק עצם והתלמידים עטים עליה, מערבבים את הקערה ובסוף יוצא תבשיל, ממש ככה".

המורים מאתגרים את התלמידים ומכוונים אותם ללימוד עצמאי ולפיתוח ראייה ביקורתית, חשיבה יצירתית, יכולת לשאול שאלות ולעבוד בצוות.

אוטונומיה וגמישות למורים בקביעת דרכי ההוראה

לוח 8 מציג את תפיסות המורים בנוגע לאוטונומיה ולגמישות שלהם בקביעת דרכי ההוראה.

לוח 8: תפיסת המורים את האוטונומיה והגמישות בדרכי ההוראה (N=585)

שיעורים רגילים	שיעורי אמירים	המדד/הפריט
88%	97%	באיזו מידה יש לך אוטונומיה בקביעת דרכי הוראה?
68%	96%	באיזו מידה יש לך גמישות בבחירת התכנים שאותם את/ה מלמד?
87%	99%	באיזו מידה יש לך אפשרות ליוזמה וליצירתיות בעבודתך?
77%	94%	באיזו מידה יש לך גמישות בקביעת דרכי ההערכה של תלמידיך (לדוגמה: תלקיט, משוב, עבודת חקר וכיו"ב)?

מהלוח עולה כי כמעט כל המורים מרגישים שיש להם גמישות ואוטונומיה בקביעת דרכי ההוראה בשיעורי אמירים, ופחות מרגישים כך בשיעורים הרגילים.

בדומה לכך, מהראיונות עם המורים עולה כי **למורים ניתנת האפשרות ללמד תכנים בנושאים הקרובים לליבם במסגרת תכנית אמירים**. רבים מהם בונים בעצמם את מתווה הקורס, ולכן יש להם מקום לבטא רעיונות ואמונות משל עצמם ולהסתמך על השכלתם האישית ועל תחומי התמחותם. לעומת מקצועות אחרים הנלמדים בבית הספר שבהם על המורה להיצמד למתווה קיים וליעדים מוגדרים, הלימוד בשיעורי 'אמירים' מאפשר גמישות בנוגע לתכנים המועברים, למידת ההעמקה בהם וכיוצא באלה. הבדל נוסף הנגזר מלימוד שאינו תלוי במתווה קיים ומובנה, הוא האפשרות לשנות ולחדש גם במהלך שנת הלימודים בהתאם להתפתחויות בכיתה.

"הדבר שאני הכי אוהבת ב'אמירים' זה חופש הפעולה. בכיתה אני שבויה של תכנית הליבה. יש לי אפשרות לגמישות, אבל אני צריכה ללמד את החומר הנלמד. אז פה ב'אמירים' יש מקום ככה לחופש, להביא את הדברים שאני אוהבת לעשות, את הדברים שאני מאמינה בהם, בלי גליוטינה שיושבת על הצוואר כל הזמן. וזה מה שכיף בעיני בללמד 'אמירים'".

"אני יכולה להגיד לך שאני משנה חדשות לבקרים בהתאם לרעיונות שעולים לי. בהתאם לחדשנויות וכל מיני דברים שבא לי לעשות אותם. וזה היתרון בתכנית הזאת. היתרון בתכנית הזאת שאין לך יעד שאתה צריך להגיע אליו".

מרבית המרואיינים התייחסו בתשובתם בעיקר לאוטונומיה שניתנה להם בבחירת תוכני השיעור. עם זאת מכלל הראיונות עלה כי **גמישות מתקיימת גם בדרכי ההוראה והבניית התוצרים, שכן המגוון המתאפשר בהיבטים אלו רחב מאוד.**

5.2 סביבות למידה פנים וחוץ כיתתיות

מאפיינים מרכזיים בתכנית אמירים הם אופן ההוראה השונה מההוראה בשיעורים הרגילים, השימוש בגיוון וביצירתיות במסגרת השיעורים ומעורבות התלמידים והיחס האישי הניתן להם, המתאפשר גם בשל מספרם המצומצם. בתת-פרק זה ביקשנו לבדוק כיצד מאפיינים אלו באים לידי ביטוי גם ב בסביבה שבה ממוקמים השיעורים, באקלים של שיעורי אמירים ובפעילויות השונות שמעבר לשיעורים עצמם.

מיקום השיעור

תדירות היציאה מהמרחב הכיתתי בתכנית 'אמירים' גבוהה במידה מסוימת ביחס לתדירות היציאה מכיתות האם. יחד עם זאת הראיונות עם המורים ותצפיות בשיעורים מעלים כי **מרבית שיעורי 'אמירים' בבתי הספר מתקיימים בתוך כותלי בית הספר.** חלק מהשיעורים מתקיימים בכיתות רגילות, חלקם בחדרי ספח (חדר אנגלית, אמנות, מדעים, מוזיקה וכיו"ב) וחלקם בספרייה, בפינת החי, בחצר בית הספר וכדומה. מיעוט מהשיעורים מתקיימים מחוץ לבית הספר (למשל, במעבדת מדעים באשכול הפיס הסמוך לבית הספר).

בחלק מבתי הספר נטען כי בשיעורי 'אמירים' נעשה שימוש נפוץ יותר במרחבי למידה שאינם כיתת לימוד סטנדרטית לעומת בשיעורים "רגילים". הדבר בא לידי ביטוי גם בתצפיות, אשר רק אחת מהן התקיימה בכיתה רגילה. עם זאת, לפי

העולה מהראיונות, השימוש במרחבי למידה שאינם שגרתיים אינו רווח (כלומר לימודים מחוץ לכיתות הרגילות או מחוץ לכיתות ייעודיות למקצוע זה או אחר).

מערך ישיבה

רק בשיעור אחד מבין אלו שנצפו סידור הישיבה היה מבנה "רגיל" של שורות. בשאר השיעורים התלמידים היו ישובים בקבוצות סביב שולחן, במבנה בצורת האות ח' (עם או בלי שולחנות) או בצורת מעגל. באחד מהשיעורים תלמידים אשר עסקו בעבודה עצמית יכלו לבחור לשבת גם על השטיח שבחדר.

אקלים מקדם רפלקטיביות

לוח 9 מציג את תפיסות המורים בנוגע למידה בה האקלים הכיתתי בתכנית אמירים מאפשר לראות כל אחד מהתלמידים ולהקדיש לו יחס אישי.

לוח 9: אקלים מקדם רפלקטיביות – מורים (N=587)

שיעורים רגילים	שיעורי אמירים	המדד/הפריט
67%	88%	באילו מידה יש לך זמן לראות את התלמידים המשתתפים בתכנית ולהרגיש מה קורה איתם?
46%	92%	באילו מידה יש לך זמן ואפשרות לתת יחס אישי לכל תלמיד? (הכוונה באופן כללי, גם מבחינה לימודית וגם מבחינה אישית)

מהלוח עולה כי שיעורי אמירים מאפשרים יותר למורים לראות את התלמידים ולתת להם יחס אישי, בהשוואה לשיעורי הרגילים.

פעילות בתוכנית 'אמירים' מעבר לשיעורים

במסגרת ראיונות העומק מנהלים רבים דיווחו כי מתקיימת בבית ספרם פעילות של תכנית 'אמירים' מעבר לשעות השיעורים. להלן דוגמאות:

– **סוירים, טיולים ופעילות מחוץ לכותלי בית הספר.** מגוון הפעילויות רחב ביותר והוא כולל סוירים בטבע, ביקורים במוסדות אקדמיים (למשל במכון ויצמן), סוירים במוזיאונים (למשל מוזיאון המדע, מוזיאון העיצוב בחולון, פלנטריום). באחד מבתי הספר נהנו תלמידי 'אמירים' מיום פעילות "outdoor" שכללה גם תחנות חשיבה יצירתית.

על פי רוב פעילויות אלו משתלבות עם התכנים הנלמדים בשיעורים, אך לעתים מטרותן היא גיבוש חברתי ויצירת תחושה של "גאוות יחידה". יש לציין כי לפעילות מסוג זה נחוצים משאבים אשר אינם זמינים תמיד לתכנית בבתי הספר. באחד מבתי הספר יציאת תלמידי 'אמירים' לפעילויות כאלו מתאפשרת הודות להשקעת משאבים סינרגטית עם תכנית חומש המתקיימת בבית הספר. בבית ספר אחר נתבקשו ההורים לשלם על פעילות ספציפית שהתקיימה מחוץ לבית הספר.

- **ימי שיא של 'אמירים'**: במסגרת זו נחשפים צוות בית הספר ותלמידיו למתרחש בתכנית. תלמידי 'אמירים' לוקחים חלק פעיל ביום זה ומציגים את הנעשה בשיעורים. לעתים התלמידים מעבירים הפעלות יצירתיות בכיתות השונות.
 - **שבוע 'אמירים'**: במהלך שבוע זה תלמידי 'אמירים' באחד מבתי הספר מלמדים תלמידים מכל בית הספר ומציגים בפניהם את תהליך החקר שעברו ואת התוצר שאליו הגיעו.
 - **ערבי חשיפה להורים** (כחלק משבוע 'אמירים' או בנפרד ממנו): בערבים אלו מוצגת התכנית להורי התלמידים. לעתים תלמידי 'אמירים' מציגים בפניהם את אשר למדו ואת התוצרים שהפיקו. ערבים כאלו מתקיימים בראשית השנה ולקראת סופה.
 - **תערוכות ותצוגות של תוצרי 'אמירים' בבית הספר** (כחלק משבוע 'אמירים' או בנפרד ממנו).
- נוסף על אלו, לעתים מתקיימים **כנסים** שבהם משתתפים תלמידי 'אמירים' מכמה בתי ספר, דוגמת כנס 'אמירים' עירוני או כנס מצוינות ארצי.

5.3 למידה שיתופית, בינתחומית, התנסותית

הוראה סינרגטית ואינטרדיסציפלינרית

ההוראה בתכנית אמירים הינה הוראה סינרגטית, למידה שיתופית המערבת את התלמידים ומזמינה אותם להיות חלק פעיל בשיעור, והלמידה נעשית במשותף על בסיס יכולותיהם האישיות של התלמידים. כמו כן, הלמידה היא אינטרדיסציפלינרית, בהיותה משלבת בין תחומי דעת שונים בהצגתו של נושא אחד במהלך שיעור אחד. בתת-פרק זה נתייחס לתפיסות המורים את שיטות הוראה אלה בשיעורי אמירים.

לוח 10 מציג את תפיסות המורים את ההוראה הסינרגטית בשיעורים אמירים.

לוח 10: תפיסות המורים את ההוראה הסינרגטית באמירים (N=579)

שיעורים רגילים	שיעורי אמירים	המדד/הפריט
56%	93%	באיזו מידה יש למידה שיתופית של התלמידים, כלומר למידה המבוססת על דיון ועזרה הדדית?
67%	77%	באיזו מידה מתבצע קישור בין החומר הנלמד לבין תחומי דעת אחרים הנלמדים בבית הספר?
62%	73%	באיזו מידה אתה מוזמן בשיעורים עיסוק בבעיות, בסוגיות אקטואליות ובדילמות?

מהלוח עולה כי בשיעורי אמירים מתקיימת למידה שיתופית במידה רבה ובאופן משמעותי יותר בהשוואה לשיעורים הרגילים. שיעורי אמירים מצליחים לחבר טוב יותר בין תחומים שונים הנלמדים בבית הספר ומוזמנים יותר דיון בבעיות, בסוגיות אקטואליות ובדילמות.

בהתאם לכך, מתוך הראיונות עם המורים והתצפיות בשיעורים עולה כי בחלק משיעורי 'אמירים' מתקיימת הוראה סינרגטית ואינטרדיסציפלינרית. הדבר בא לידי ביטוי על פי רוב בשילוב תכנים מדיסציפלינות שונות באותו השיעור. כך למשל, באחד מבתי הספר הועבר קורס בנושא "היבטים חזותיים, מדעיים ותרבותיים-פילוסופיים של חקר החלל". קורס זה הקיף תכנים ממגוון תחומים ודיסציפלינות. בשנה שלאחר מכן ניתנה לתלמידים האפשרות לבחור באיזה נושא ברצונם להעמיק, ובהתאם לבחירתם נעשתה העמקה בתחום התרבותי-פילוסופי. בבית ספר אחר דווח על הנחיית קורס בידי שני מורים: האחד מתחום מדעי הרוח והחברה, והשני מתחום מדעי הסביבה. בשנתיים הראשונות לימדו המורים את הקורס לחילופין (תוך תיאום ביניהם) ובשנה הנוכחית ההנחיה היא במשותף.

היבט אחר של סינרגיה הוא הוצאה לפועל של פעילויות במשותף עם תכניות ופרויקטים אחרים בבית הספר, לדוגמה פעילות שהתבצעה במשותף עם תלמידים מצטיינים בתכנית "חומש" או שילוב תלמידי 'אמירים' במסגרת "שבוע בריאות" בבית הספר.

לוח 11 מציג את תפיסות התלמידים בנוגע לחשיפתם לתחומי ידע מגוונים בשיעורי אמירים, בהשוואה לתכנית הרגילה.

לוח 11: תפיסות התלמידים בנוגע לחשיפה לתחומי ידע שונים (N=2301)

המדיד/הפריט	אחוז המשיבים במידה רבה-רבה מאד (4-5)
באיזו מידה בתכנית אמירים אתה נחשף לתחומי דעת מגוונים השונים מתכנית הלימודים הרגילה?	85%
באיזו מידה במסגרת שיעורי אמירים נעשה חיבור לתחומי דעת שאתה לומד בשיעורים רגילים?	41%

מהלוח עולה כי התלמידים נחשפים לתחומי דעת מגוונים בתכנית אמירים יותר מאשר בשיעורים הרגילים. פחות ממחצית מהתלמידים ציינו כי נעשה חיבור בין הנלמד בשיעורי אמירים לשיעורים הרגילים.

גם בחלק מן התצפיות נראו שילובים אינטרדיסציפלינריים. למשל באחד מבתי הספר למדו תלמידים על חוקים פיסיקאליים המתקיימים בסיפור התנ"כי על אודות דוד וגוליית. בבית ספר אחר שיעור מתחום דעת אנגלית בנושא "ילדים שעשו שינוי בעולם" הכיל ידע כללי רחב הלקוח ממגוון תחומים ודיסציפלינות.

דינאמיקה בשיעורים

ככלל, המורים מספרים כי שיעורי 'אמירים' מתקיימים באווירה פתוחה, מכילה ומשחררת יותר בהשוואה לשיעורים האחרים. בעיות משמעת קיימות במינון נמוך יחסית, ולעומת זאת מתקיימים תנאים נאותים ליצירת שיח מפרה בין התלמידים. מאחר שבכיתה מספר קטן של תלמידים אשר כולם בעלי יכולות גבוהות, מתאפשרת התקדמות מהירה בחומר.

"הם פשוט... הם קבוצה מדהימה, הם קבוצה נפלאה, זה ילדים שהם כמו ילדים שלי. אנחנו מדברים וזה לא דיבור של מורה לתלמיד זה איזשהו שיח פתוח אני זורקת רעיונות, הם זורקים לי חזרה רעיונות..."

גם התלמידים ציינו בקבוצות המיקוד כי שיעורי אמירים מתקיימים באווירה חופשית, נינוחה ומאפשרת יותר בהשוואה לשיעורים בכיתות האם.

"ב'אמירים' יש פחות צעקות, פחות עונשים, ולומדים שם בצורה יותר חווייתית".

במרבית התצפיות בשיעורים נראה כי התלמידים מגלים עניין בשיעור, משתפים פעולה במשימות שהוטלו עליהם ונהנים מהמתרחש. בעיות משמעת או ריכוז רופף נצפו במינון נמוך יחסית.

אינטראקציות לימודיות בין התלמידים

בראיונות עם המורים נטען כי **בשיעורים מתקיימת הפריה הדדית ותחרות בריאה, תוך הבנה שהמטרה היא חשובה ומשותפת.** מתקיימת הפקת לקחים משותפת כדי לשפר את התוצרים, ובמהלכה התלמידים לומדים להניח את האגו בצד. כמו כן נאמר כי ההתקדמות בתהליך העבודה היא מהירה, בהתאם ליכולות התלמידים בקבוצה.

שיתופיות בין התלמידים באה לידי ביטוי בעבודת צוות (למידת עמיתים, עבודה בקבוצות), **ביצירת תוצרים משותפים ובקבלת החלטות משותפת לגבי היבטים שונים** (תכנים שיילמדו, פרויקטים שכל הקבוצה תהיה מעורבת בהם וכדומה).

כמעט בכל התצפיות בשיעורים התקיימה אינטראקציה לימודית באמצעות דיון, התייעצות הדדית ועבודה בזוגות או בקבוצות. אינטראקציה מסוג נוסף התקיימה דרך משחק. רק באחד השיעורים שנצפו לא התקיימה אינטראקציה של ממש בין התלמידים.

שיטות הוראה

לוח 12 מציג את דיווח התלמידים על הגיוון בדרכי ההוראה, בהשוואה בין שיעורי אמירים לשיעורים הרגילים. כמו כן, מציג הלוח השוואה לנתוני תכנית למידה משמעותית.

לוח 12: אחוז השימוש במגוון דרכי הוראה על פי דיווח התלמידים

למידה משמעותית		הערכת אמירים		
תלמידים מצטיינים בבתי ספר אחרים ⁴	כלל התלמידים ('ה'ו')	שיעורים רגילים	אמירים	
449	1,766	2,310		N
85%	86%	96%	96%	השתתפתי בדיון
81%	78%	86%	85%	הכנתי עבודה בנושא שבחרתי לעצמי
87%	81%	83%	77%	הכנתי עבודת חקר
70%	60%	57%	53%	הכנתי תלקיט
73%	67%	69%	59%	ערכתי תצפית
71%	72%	76%	57%	השתתפתי במחזה או במשפט מבויים או במשחק תפקידים
82%	83%	91%	80%	הכנתי מצגת או סרטון
85%	87%	87%	88%	עבדתי בכיתה במסגרת קבוצה קטנה
92%	92%	97%	95%	למדתי בחברותא
88%	91%	94%	80%	עבדתי עבודה אישית בכיתה

מהלוח עולה כי באופן כללי, שפרקטיקה של דיונים שכיחה מאוד בתכנית אמירים ויתר דרכי ההוראה שכיחות בה פחות. פעילויות כגון עבודת חקר, תצפית והכנת תלקיט מופיעות בשכיחות דומה בשיעורי אמירים ובשיעורים הרגילים. עוד עולה כי שיעורי המדווחים על פרקטיקות אלו בחלק מהמקרים הן נמוכות יותר בשיעורי אמירים בהשוואה לדיווחים של תלמידים ממדגם ארצי מייצג של בתי ספר (כלל התלמידים ותלמידים שזוהו כמצטיינים). ייתכן שיש בממצא זה כדי להצביע על שימוש מצומצם יחסית בפרקטיקות הנחשבות למתקדמות בשיעורי אמירים.

הסבר נוסף אפשרי הוא כי אופן ניסוח השאלה השפיע על תשובות התלמידים: תדירותם של שיעורי אמירים נמוכה יותר בהשוואה לשיעורים הרגילים ולכן כשהתלמידים נשאלים על תדירות של פעילות מסוימת בהם, הרי שמטבע הדברים גם

⁴ על פי דיווח התלמידים בשאלה 'כשאני מסתכל באופן כללי על ההישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכבתי', מי שאותרו כמצטיינים היו התלמידים שבחרו בתשובה: 'ההישגים שלי הם הרבה מעל לאלו של תלמידי השכבה'.

התדירות של פעילות זו נחוות כמועטה, ללא קשר למהות פעילות זו, ויוצרת בנקודה זו עמדת "חיסרון" לשיעורי אמירים.

בניגוד לממצאים אלו, באופן המחזק את ההסבר האחרון, מראיונות המורים עולה כי **השימוש בשיטות הוראה מסורתיות (הוראה פרונטלית, שימוש בספרי לימוד) מצטמצם בשיעורי 'אמירים' לטובת פרקטיקות למידה שיתופיות וחוייתיות המשלבות שיח של התלמידים.** על פי המורים, ההוראה בתכנית 'אמירים' גמישה, מעמיקה, מאתגרת את התלמידים ומעודדת חשיבה גבוהה ועצמאית יותר ביחס לכיתות האם.

אחת המורות התנסחה כך:

"השוני הוא שאני פשוט נותנת לילדים להוביל את התהליך שלהם בעצמם, לעשות את החשיבה בעצמם. אני יכולה להרים להם את הרף גבוה יותר. לדרוש מהם מחשבה גבוהה יותר, לדרוש מהם עבודה בבית, לדרוש מהם תהליך שהם עוברים מההתחלה ועד הסוף. הם מספיק אינטליגנטיים בשביל לקיים תהליך עצמאי".

בחלק מהשיעורים נפגשים התלמידים עם מרצים אשר תורמים להם מידעוניהם ומניסיונם. באחד הקורסים למשל התארחו התלמידים במכון ויצמן ונפגשו עם פרופסור לאסטרו-פיזיקה.

בהרבה שיעורים נעשה שימוש במחשב. באחד מבתי הספר דווח כי לכל תלמיד בשיעור 'אמירים' מוקצה מחשב נייד. עם זאת, השימוש בתקשוב לא מאפיין בהכרח את הלימוד בקבוצות 'אמירים'. כפי שראינו בממצאים שעלו מהלוח, שיטות ההוראה בשיעורי אמירים אינן שונות במיוחד משיטות ההוראה בשיעורים הרגילים, על פי תפיסת התלמידים. בראיונות עם המורים דווח גם על **למידה באמצעות חידות, סרטונים, מצגות, ניסויים, יצירה ועוד.**

בניגוד לממצאים מהשאלון הכמותי (כפי שעלו מהלוח לעיל), התלמידים דווקא ציינו לחיוב בקבוצות המיקוד את הלמידה החוייתית בשיעורים (למשל לימוד דרך משחק), את הרצאות האורח (למשל, בקורס העוסק בחקלאות הגיע אדם מבוגר אשר סיפר על שיטות חקלאיות מסורתיות), את עריכת הניסויים ועוד.

"אנחנו עושים דברים שלא היית מתאר לעצמך שנעשה בשיעור רגיל. למשל, הכנו פעם אחת פוקצ'ה כי למדנו על קבוצת הלחם ורצינו לראות איך כל חומר מתפקד בתוך המאפים והלחם ואז ראינו שבלי שמרים הבצק לא התנפח וכל מיני דברים...".

אחד התלמידים התנסח כך:

"בכיתה, כשאנחנו באים אז מעתיקים וישר עובדים בספר או בחוברות והמורה אומרת על מה הולכים ללמוד. אבל ב'אמירים' נותנים לנו לחשוב מחוץ לקופסה, נותנים לנו חידות..."

באף אחד מהשיעורים שנצפו לא התקיימה הוראה פרונטלית גרידא. כמו כן לא נעשה שימוש בספרי לימוד. תחת זאת נצפה שימוש **במצגות, בניסויים ובאמצעים טכנולוגיים. נוסף על כך התקיימו דיונים, עבודות קבוצתיות ועבודות עצמיות.** באחד השיעורים התלמידים שיחקו זה עם זה ולאחר מכן התבצעה רפליקציה. עם זאת, פרקטיקה זו לא הניבה תובנות רלוונטיות לנושא הנלמד.

מכל אלה נראה כי קיים פער בין דיווח התלמידים בשאלון הכמותי, המעלה כי פרקטיקות הוראה רבות שכיחות בתכנית אמירים במידה דומה ואף פחותה בהשוואה לשיעורים רגילים בבית הספר, לבין דיווח המורים בראיונות ודיווח התלמידים בקבוצות המיקוד, המעלים כי שיעורי אמירים הינם חווייתיים, מערבים את התלמידים ומגוונים. ייתכן שאכן נעשה שימוש בפרקטיקות מגוונות גם בשיעורים הרגילים, אם כי במידה פחותה יותר בהשוואה לשיעורי אמירים. כמו כן ייתכן שתכנית אמירים משפיעה גם על המורים שאינם מלמדים בתכנית ומעודדת אותם לגוון את דרכי ההוראה בשיעורים הרגילים.

לוח 13 מציג את דיווח התלמידים על מידת מעורבותם בשיעורים, בהשוואה בין שיעורי אמירים לשיעורים הרגילים. כמו כן, מציג הלוח השוואה לנתוני תכנית למידה משמעותית.

לוח 13: מעורבות הלומד בשיעורים - תלמידים

למידה משמעותית		הערכת אמירים		
תלמידים מצטיינים מבתי ספר אחרים ⁵	כלל התלמידים (ה'ו')	שיעורים רגילים	אמירים	
473	1,817	2,311		N
83%	68%	83%	87%	אני פעיל ומעורב (משתתף בדיונים, שואל שאלות, עונה לשאלות המורה)
77%	75%	78%	81%	המורים מעודדים אותנו לשאול שאלות ולהשתתף בדיון בכיתה
75%	63%	77%	82%	במהלך השיעורים אני נוהג להשתתף בשיחה ולבטא את דעותיי

מהלוח עולה כי התלמידים פעילים ומעורבים מעט יותר בשיעורי אמירים בהשוואה לשיעורים הרגילים. יחד עם זאת, ניתן לראות כן כי תלמידי אמירים מעורבים יותר בשיעורים באופן כללי בהשוואה לכלל התלמידים בלמידה משמעותית ואף בהשוואה לתלמידים המצטיינים בבתי ספר אחרים.

התנסות בחקר

עבודות חקר הן פרקטיקה שכיחה בתכנית אמירים, ועל כך הוחלט להתעמק מעט יותר בסוגיה זו.

לוחות 14-16 מציגים עד כמה התלמידים התנסו בשלבים השונים של ביצוע עבודת חקר ובאיזו מידה השתפרה יכולתם לעשות זאת בעקבות התכנית, על פי דיווח התלמידים והמורים.

⁵ על פי דיווח התלמידים בשאלה 'כשאני מסתכל באופן כללי על ההישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכבתי, מי שאותרו כמצטיינים היו תלמידים שבחרו בתשובה: 'ההישגים שלי הם הרבה מעל לאלו של תלמידי השכבה'.

לוח 14: התנסות התלמידים בביצוע עבודת חקר – תלמידים (N=2310)

אחוז המשיבים 'כן'	המדד/הפריט
79%	האם מאז תחילת השנה התנסית בניסוח שאלות חקר?
73%	האם מאז תחילת השנה התנסית בבניית כלי חקר?
86%	האם מאז תחילת השנה התנסית בהסקת מסקנות מתוך נתונים?

מהלוח עולה כי רוב התלמידים התנסו בשלבים שונים בעבודת חקר (ניסוח שאלות, בניית כלי חקר והסקת מסקנות מתוך נתונים).

לוח 15: תפיסת התלמידים בנוגע לתרומת התכנית ליכולתם לבצע עבודת חקר – תלמידים (N=2303)

אחוז המשיבים במידה רבה-רבה מאוד (4-5)	המדד/הפריט
56%	באיזו מידה בעקבות השתתפותך בתכנית אמירים השתפרה יכולתך לנסח שאלות חקר?
49%	באיזו מידה בעקבות השתתפותך בתכנית אמירים השתפרה יכולתך לבנות כלי חקר ולהפעיל אותם?
63%	באיזו מידה בעקבות השתתפותך בתכנית אמירים השתפרה יכולתך להסיק מסקנות מתוך נתונים שאספת?

שיעורי התלמידים הסבורים שיכולותיהם המחקריות השתפרו בעקבות התכנית הם בינוניים בלבד (כמחצית). ייתכן שיש צורך בחידוד המיומנויות של המורים בהנחיית למידת החקר, או לשקף באופן חד יותר לתלמידים את השיפור שחל ביכולותיהם במהלך התכנית.

לוח 16: התנסות ויכולת התלמידים לבצע עבודת חקר – מורים (N=527)

אחוז המשיבים במידה רבה-רבה מאד (4-5)	המדד/הפריט
96%	באיזו מידה תכנית אמירים חושפת את התלמידים לתחומי דעת מגוונים השונים מתכנית הלימודים הרגילה?
66%	באיזו מידה במסגרת התכנית התלמידים נחשפים לדוגמאות של מחקרים בתחומי דעת שונים?
82%	באיזו מידה התכנית מעניקה בידי התלמידים כלים לביצוע עבודות חקר?
76%	באיזו מידה בעקבות ההשתתפות בתכנית אמירים השתפרה יכולתם של התלמידים לנסח שאלות חקר?
72%	באיזו מידה בעקבות ההשתתפות בתכנית אמירים השתפרה יכולתם של התלמידים לבנות כלי חקר ולהפעיל אותם?
81%	באיזו מידה בעקבות ההשתתפות בתכנית אמירים השתפרה יכולתם של התלמידים להסיק מסקנות מתוך נתונים שאספו?

מהלוח עולה כי רוב המורים מעריכים כי תכנית אמירים שיפרה את יכולותיהם של התלמידים לבצע עבודת חקר. זאת בניגוד לשיעורים נמוכים יותר בקרב התלמידים אשר סבורים כך. ייתכן כי התלמידים אינם מודעים מספיק לשיפור שחל בעצמם. במקרה כזה, כדאי לשקף לתלמידים את התהליך שעברו בתכנית. בהתאם לממצאים הכמותיים משאלוני המורים, מתוך המידע האיכותני שנאסף מראיונות המורים עולה כי **עבודת החקר היא פרקטיקה הנגזרת ממתווה תכנית 'אמירים', ואשר מתקיימת בכל בתי הספר**. במסגרת זו התלמידים לומדים כיצד לנסח שאלת מחקר, להעלות השערות, לבנות כלי מחקר, לאסוף נתונים, לכתוב סקירות ספרות ואף כיצד לכתוב עבודת מחקר על כל חלקיה. חיפוש החומר ואיסוף הנתונים למחקר מתבצע במגוון דרכים ומקורות מידע. החיפוש השכיח מתבצע באינטרנט, אולם דווח גם על חיפוש בדרכים אחרות, כגון ארכיון של

קיבוץ, ספרייה הנמצאת בבית חולים ועוד. איסוף הנתונים מתבצע דרך סקרים, ראיונות ועוד, והתלמידים הם אלו האמונים על חיפוש החומר. תלמידי 'אמירים' מתבקשים להפיק תוצר המסכם את הלמידה שלהם. מן הראיונות עלה מגוון רחב מאוד של תוצרים כדוגמת הצגה, סרט, עיתון ועוד. באחד מבתי הספר, פרויקט הגמר של התלמידים בקורס "התפיסה הפילוסופית של החיים בחלל" היה לבנות עיר על אחד מכוכבי הלכת במערכת השמש, תוך התחשבות בצורכי האדם המתיישב בכוכב זה. התלמידים אף פתחו סוכנות נדל"ן ושיווקו את הדירות שיצרו בחלל.

5.4 שיעור ערכי-חברתי

מהראיונות עם המורים והמנהלים עולה כי שיעור זה נועד **לספק מענה רגשי לתלמידי 'אמירים'**, אשר חלקם חווים קשיים חברתיים. **לתלמידים ניתנת הדרכה והעצמה לגבי מסוגלות חברתית ועבודה בצוות**. כמו כן הם לומדים כיצד להתמודד מול לחץ חברתי ואיך להתנהל בתוך קבוצה. הדרכה ניתנת גם לגבי התמודדות עם כישלון, משבר ומצבי לחץ. השיעורים מספקים תמיכה לתלמידים ומהווים עבורם במה לבטא את תחושותיהם בהיבטים אלו. **על פי רוב יועצת בית הספר מנחה את השיעורים**. שיעור זה נתפס כחיוני בעיני המורים והמנהלים, ואף נטען כי שעה שבועית אינה מספיקה. אחת המורות התנסחה כך:

"אלו תלמידים שברובם יש להם קצת פצעים חברתיים. זאת אומרת בוא נקרא להם ה'חוננים' של בית הספר, אם ככה התלמידים תופסים אותם אז צריך מצד אחד לטפח בהם את הכישרונות וההצלחות, ומצד שני לנסות להוביל אותם גם להצלחה חברתית. שההצלחה שלהם בלימודים לא תהיה על גבי ההצלחה החברתית שלהם".

באחד מבתי הספר סופר על רבדים שונים של עיסוק בנושא עבודת צוות, לרבות לימוד פרונטלי, הצגת מצגת וסרטונים בנושא והפעלות הדורשות עבודת צוות. באחד מבתי הספר התלמידים למדו כיצד מוזיקת ג'אז מתאפשרת הודות לעבודת צוות של הנגנים. התלמידים קיבלו כליי נגינה והוקלטו כאשר הם מנגנים כל אחד בנפרד. שילוב מקטעי הנגינה הוביל לדיסהרמוניה. לאחר מכן נתבקשו התלמידים לנגן בצוות ונוכחו בעצמם בהבדל. דוגמאות אלה ממחישות את השילוב בין שיטות הוראה מגוונות להעצמת התלמידים ופיתוח מיומנויותיהם החברתיות.

5.5 חופש ובחירה של תלמידים

ככלל, ב'אמירים' בהשוואה לכיתות האם, יש חופש בחירה ניכר, המתבטא במספר היבטים, כפי שעלה בקבוצות המיקוד עם התלמידים: **התלמידים נמצאים בשיעורי 'אמירים' מתוך בחירה ולא מתוך מחויבות.** לתלמידים יש **חופש בחירה בעבודת החקר שלהם**, לרבות בנוגע לתוצר שהם מפיקים, לאופן הבנייתו, לאופן איתור חומרים ומידע ועוד. גם כאשר תלמידי 'אמירים' מכינים מערכי שיעור כדי ללמד תלמידים אחרים, ניתן להם **חופש הבחירה לגבי אופן העברת השיעור.**

"יש בחירה נגיד בחוג עיתונאים שיש לנו, אז אנחנו בוחרים על מה אנחנו עושים את הכתבות ולא אומרים לנו מה, על מה לעשות את הכתבות. אנחנו כאילו בוחרים איזה נושא".

הבחירה מתקיימת גם במהלך משימות שונות הניתנות בכיתה ואפילו באופן **בחירת השותפים לעבודה בצוות.** באחד מבתי הספר ציינו התלמידים כי ניתן להם חופש גם בהיבט של **ניהול הזמן:** התלמידים מקבלים מספר משימות, והם אלו שמחליטים על סדר ביצוע המשימות ועל אופן חלוקת הזמן ביניהן. עם זאת, באחד מבתי הספר ציינו התלמידים כי לעתים דווקא היעדר בחירה הוא המצב הרצוי מבחינתם, כיוון שכך הם נחשפים לדברים שאולי באופן טבעי לא היו נמשכים אליהם.

גם המורים תיארו את שיעורי **אמירים כמקום שבו התלמידים יכולים לבטא את עצמם בתוך מסגרת גמישה ומכילה.** כמו התלמידים, גם המורים התייחסו לבחירה שניתנת לתלמידים בעבודות החקר שלהם. נאמר גם כי במקרים מסוימים אף ניתנת לתלמידים האפשרות להשפיע על מהלך השיעור ועל התכנים הנלמדים בו. כך למשל, באחד מבתי הספר למדו תלמידי אמירים בשנתם הראשונה בתכנית את הקורס "היבטים חזותיים, היבטים מדעיים, תרבותיים וחזותיים של חקר החלל". בשנה השנייה ניתנה לתלמידים האפשרות לבחור באיזה מבין שלושת הנושאים שנלמדו בשנה הקודמת ברצונם להעמיק. בעקבות בחירתם בנתה עבורם המורה את הקורס "התפיסה הפילוסופית של החיים בחלל".

5.6 נתינה לקהילה והפצת הידע

42% מהתלמידים ציינו כי השתתפו השנה בפעילות למען הקהילה הבית ספרית במסגרת תכנית אמירים.

דוגמאות לפעילויות למען הקהילה שציינו תלמידים:

חונכות / עבודה עם ילדים קטנים / עזרה לכיתות א', פעילויות הקשורות באיכות הסביבה: מחזור נייר / שתילת עצים / ניקיון, פעילויות עם קשישים, הצגת תערוכות או העברת פעילויות לכל בית הספר (הפסקה פעילה), עזרה לחולים / מוגבלים. 86% מהמורים ציינו כי נעשתה תערוכה של הצגת התוצרים של תלמידי אמירים; 72% ציינו כי נעשה יום שיא; 46% הפסקה פעילה; ו-35% ציינו כי נעשה מרכז למידה.

בדומה לכך, מתוך הראיונות עם המנהלים והמורים עולה כי עקרון הפצת הידע חוזר ברבים מבתי הספר. **תלמידי 'אמירים' בונים מערכי שיעור ומשתפים ילדים אחרים בידע שרכשו.** לעתים הלימוד מתבצע מול תלמידים-עמיתים לתכנית, לעתים מול חברים לכיתה או לשכבה ולעתים מול תלמידים משכבות גיל אחרות ואפילו מבתי ספר אחרים. **על פי רוב הפצת הידע מהווה חלק אינטגרלי מתכנית הקורס,** ולעתים היא משתלבת באופן אינטגרלי עם תכניות ופרויקטים המתקיימים בבית הספר (למשל כחלק משבוע בריאות). כמו כן סופר על תלמידי 'אמירים' אשר העבירו "הפסקות פעילות" בנושאים שונים. הפצת הידע מתבצעת דרך חידונים, הקרנת סרטונים, הפעלות וכיוצא באלה.

רובד נוסף של נתינה המתבצע בשטח בית הספר הוא שינוי וטיפוח המרחב הבית ספרי. כך למשל תלמידי 'אמירים' בבתי ספר שונים טיפחו פינת חי, "הכשירו"

שביל הליכה, פיתחו "מרחב קהילתי מקיים" שבו פינות למידה ועוד.

במספר מצומצם יחסית של בתי ספר דווח על תרומה קהילתית לאוכלוסיות שמחוץ לבית הספר. בכלל זה סופר על הדרכה והפעלת ילדים בגני ילדים ובבתי ספר אחרים (לרבות ילדים עם צרכים מיוחדים). בבית ספר נוסף שואפים התלמידים להקים עמותה למען בעלי חיים ולהעלות את מודעות הרשות והתושבים לנושא בעלי החיים המשוטטים. בחלק מבתי הספר נטען כי לא ניתן מספיק דגש לנושא המעורבות הקהילתית בתכנית 'אמירים' וכי יש מקום להוסיף ולפתח אותו. מנגד, באחד מבתי הספר נטען כי על מנת שלא לבדל את תלמידי 'אמירים' ולהעצים את הפער בינם לבין יתר התלמידים, אין פעילות קהילתית ייעודית לתכנית 'אמירים'. במקום זאת פועלות קבוצות של כלל התלמידים בהיבטים של תרומה לקהילה.

התלמידים שהשתתפו בקבוצות המיקוד הציגו היבטים דומים. בכלל זה הוזכרה הפעילות בגני הילדים, טיפוח המרחב הבית ספרי, הפצת הידע שנרכש בשיעורי אמירים והפעלת תלמידים בבית הספר.

לוחות 17-18 מציגים את התייחסות התלמידים, המורים והמנהלים לפעילויות למען הקהילה הבית הספרית המתקיימות במסגרת תכנית אמירים.

לוח 17: נתינה לקהילה באמירים – תלמידים (N=2307)

אחוז המשיבים במידה רבה- רבה מאוד (4-5)	המדד/הפריט
75%	באיזו מידה אתה חש שהפעילות למען קהילת בית הספר תורמת לך?
57%	באיזו מידה אתה חש שהפעילות תורמת לתלמידים אחרים בבית הספר?
34%	באיזו מידה אתה חש שהפעילות תורמת לקהילה שמחוץ לבית הספר?

מהלוח עולה כי שיעורים בינוניים עד נמוכים בקרב התלמידים סבורים שהפעילות למען הקהילה תורמת לתלמידי בית הספר. כדאי לבדוק נקודה זו לעומק. התלמידים מרגישים שהם הנתרמים העיקריים מהפעילות שהם מבצעים למען הקהילה הבית ספרית והקהילה שמחוץ לבית הספר.

לוח 18: נתינה לקהילה באמירים – מורים ומנהלים

מנהלים	מורים	המדד/הפריט
279	578	N
59%	61%	באיזו מידה במסגרת תכנית אמירים מקיימים התלמידים פעילויות מגוונות עבור הקהילה הבית ספרית?
68%	64%	באיזו מידה תלמידי בית הספר מפקים ערך מהפעילויות שמקיימים עבורם תלמידי אמירים?

מהלוח עולה כי מעל למחצית מהמורים והמנהלים מעריכים כי תלמידי בית הספר מפקים ערך מהפעילויות שמקיימים עבורם תלמידי אמירים.

84% מתלמידי אמירים מדווחים כי הציגו את עבודתם בפני תלמידי אמירים אחרים, ו-75% מתלמידי אמירים מדווחים כי הציגו את עבודתם בפני תלמידים שאינם בתכנית.

לוח 19 מציג את תפיסת המורים בנוגע לתרומת הצגת העבודות של תלמידי אמירים לתלמידים האחרים בבית הספר.

לוח 19: נתינה לקהילה באמירים – מורים ומנהלים

מורים	המדד/הפריט
ממתינה להשלמת נתונים מגיגי	N
93%	באיזו מידה תרמה ההצגה לתלמידי אמירים המציגים לפיתוח יכולותיהם?
72%	באיזו מידה תרמה ההצגה לתלמידים אחרים בבית הספר?

מהלוח עולה כי הצגת עבודות לתלמידים האחרים בבית הספר תרמה מאוד לפיתוח יכולותיהם של תלמידי אמירים. כמו כן, היא תרמה גם לתלמידים האחרים, אם כי במידה פחותה.

לסיכום, מהממצאים הכמותיים והאיכותניים עולה כי הנתינה לקהילה במסגרת תכנית אמירים בבתי הספר היסודיים מתמקדת בשני תחומים עיקריים: הפצת הידע לתלמידים האחרים בבית הספר ושיפור הסביבה בבית הספר. יחד עם זאת, מהנתונים הכמותיים עולה כי פעילויות אלו של נתינה לקהילה תורמות בעיקר לתלמידי אמירים עצמם ובאופן מופחת יותר לתלמידים האחרים בבית הספר.

5.7 הערכה חלופית

בתת-פרק זה נעסוק באופן שבו מעריכים המורים את תלמידי אמירים בתכנית, תוך השוואה לאופן בו מעריכים המורים את התלמידים בשיעורים הרגילים. האם שיטות ההערכה המקובלות בשיעורים הרגילים מועתקות גם לשיעורי אמירים?

54% מהתלמידים מדווחים במידה רבה-רבה מאוד כי האופן שבו מעריכים אותם בתכנית אמירים דומה לאופן בו מעריכים אותם בשיעורים רגילים. לוחות 20-21 מציגים את תפיסות התלמידים והמורים בנוגע להערכה בתכנית אמירים בהשוואה לשיעורים הרגילים.

לוח 20: כמות מבחנים ומטלות בהשוואה בין אמירים לשיעורים רגילים – תלמידים

מטלות	מבחנים	בהשוואה לכמות המבחנים/מטלות בשיעורים הרגילים, כמות המבחנים/מטלות באמירים היא:
2,313	2,317	N
29%	1%	גדולה יותר
14%	1%	זהה
52%	7%	קטנה יותר
5%	91%	אין בכלל באמירים

מהלוח עולה כי על פי דיווח התלמידים, בתכנית אמירים ישנה פחות הערכת עבודות של התלמידים בהשוואה לשיעורים הרגילים. כמו כן ישנן יותר מטלות מאשר מבחנים בתכנית אמירים ולמעשה כמעט אין מבחנים כלל. 5% מדווחים שאין בכלל מטלות בתכנית. עולה השאלה, האם בחלק מהמקרים אין בכלל הערכה של עבודת התלמידים בתכנית אמירים, ואם כן, האם זה לא בעייתי?

לוח 21: כמות מבחנים ומטלות בהשוואה בין אמירים לשיעורים רגילים – מורים (N=577)

שיעורים רגילים	שיעורי אמירים	לכמה תלמידים נתת הערכות באופנים הבאים: (מחצית מהתלמידים ויותר)
72%	13%	פידבק מספרי (כגון: ציון)
86%	90%	משוב אישי מילולי (במסגרת שיחה)
73%	55%	משוב אישי בכתב
50%	58%	משוב מתלמידים אחרים
72%	80%	רפלקציה בע"פ או בכתב (כלומר: הערכה בע"פ או בכתב שהתלמיד מבצע לעבודה שהוא עצמו ביצע)

מהלוח עולה כי בתכנית אמירים המורים עושים שימוש גבוה יותר ברפלקציה בעל-פה או בכתב ובמשוב אישי מילולי, בהשוואה לשיעורים הרגילים, אך הפער יחסית קטן. יחד עם זאת, השימוש בפידיבק מספרי גבוה משמעותית בשיעורים הרגילים בהשוואה לשיעורי אמירים.

בהתאם לכך, מן הראיונות עם המורים עולה כי **לא מתקיימת הערכה מסורתית של הישגי תלמידי 'אמירים' במונחים של ציונים**. כמו כן התלמידים אינם עומדים בפני מבחני בקיאות. במקום זאת מקבלים התלמידים משוב על התקדמותם ועל תוצריהם. רפלקציות והפקת לקחים מתקיימות תוך כדי עשייה, והמשוב מתקבל בזמן אמת. בחלק מבתי הספר דווח על הערכות מילוליות בתעודה ועל הערכות מילוליות לתוצרי התלמידים.

דוגמאות נוספות להערכה חלופית שעלו בראיונות הן הערכה מילולית שנתנו התלמידים לעצמם, או הכרעה של התלמידים באשר לזהות המנצחים בפעילות תחרותית שהתקיימה באחד השיעורים.

5.8 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק

ההמלצה	התובנה	הממצא
להמשיך לאפשר את חופש הבחירה למורים בבחירת נושאי הלימוד ולהעשיר את תלמידי אמירים בתכנים שלא היו נתקלים בהם במסגרת תכנית הלימודים הרגילה.	נראה שחופש הבחירה הניתן למורים בבחירת נושאי הלימוד עובד טוב, והמורים אכן בוחרים להביא תכנים אחרים ומגוונים מתכנית הלימודים הרגילה ואף משלבים בין מספר תחומים.	במסגרת תכנית אמירים התלמידים נחשפים לתחומי דעת מגוונים השונים מתכנית הלימודים הרגילה ומשלבים תחומים אינטרדיסציפלינריים.
להמשיך לחזק את הקשר בין מורי אמירים ליתר המורים בבית הספר לשם העברת כלים ודרכי הוראה. מעניין לבחון אם בבתי	ייתכן שתכנית אמירים משפיעה גם על המורים שאינם מלמדים בתכנית ומעודדת אותם לגוון בדרכי ההוראה בשיעורים הרגילים. כתוצאה מכך, תלמידי	תלמידי אמירים מדווחים על גיוון בדרכי ההוראה הן בשיעורי אמירים והן בשיעורים הרגילים, אך מדווחים על תדירות נמוכה יחסית של פעילויות המזוהות עם דרכי הוראה מתקדמות

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>ספר שבהם שיעור גדול של מורים המלמדים בתכנית אמירים, יש יותר גיוון בהוראה בשיעורים הרגילים? כמו כן מאחר שהתלמידים חווים את השיעורים בצורה חיובית, ייתכן כי משהו עובד שם, וגיוון דרכי ההוראה אינו הדבר שנדרש כדי לייצר חווית למידה משמעותית עבורם ויש גיוון מספק.</p>	<p>אמירים אמנם חווים גיוון בדרכי ההוראה בתכנית, אך גם בשיעורים הרגילים. הסבר אפשרי אחר הינו שלעומת התחושות החיוביות של תלמידים, ייתכן שבפועל השימוש בפרקטיקות הוראה ולמידה אלטרנטיביות איננו רב, וכדאי לחשוב האם אין מקום לפעול לגיוון רב יותר.</p>	<p>בשיעורי אמירים בהשוואה לשיעורים רגילים וכן בהשוואה למדגם ארצי מייצג של תלמידים. בנוסף, באופן כללי, בבתי ספר שבהם מתקיימת תכנית אמירים יש יותר גיוון בדרכי ההוראה בכלל השיעורים הרגילים, בהשוואה לתכנית למידה משמעותית.</p>
<p>חשוב לאפשר למודל זה להמשיך ולספק לתלמידי אמירים כמה שיותר הזדמנויות להציג ולשתף תלמידים אחרים בבית הספר בעבודותיהם.</p>	<p>נראה שמתקיים מצב של win-win בהקשר זה, הן תלמידי אמירים מפתחים יכולות אישיות בזכות ההצגה לתלמידים האחרים, והן התלמידים האחרים מרוויחים חשיפה לתחומי דעת ומחקר אשר לא היו נחשפים אליהם בשיעורים הרגילים, וכמו כן מקבלים דוגמה אישית מעצם ההצגה על ידי תלמיד בן גילם.</p>	<p>תלמידי אמירים בונים מערכי שיעור ומשתפים ילדים אחרים בידע שרכשו. על פי תפיסות המורים, תלמידי אמירים נתרמים מאוד מהצגת עבודותיהם וגם התלמידים האחרים נתרמים מהצגות אלו.</p>
<p>ייתכן שיש מקום לחשוב על מטרות מובנות וסדורות של רכישת מיומנויות חקר בקרב</p>	<p>נראה כי פיתוח מיומנויות החקר של התלמידים אינו חזק במיוחד בתכנית או לפחות מושג במידה בינונית</p>	<p>שיעורים בינוניים של תלמידים סבורים כי תכנית אמירים שיפרה את יכולותיהם לבצע עבודות חקר ולחשוב בדרך</p>

ההמלצה	התובנה	הממצא
תלמידים (כולל מדידה של רכישת המיומנויות). אם מטרות כאלה קיימות – לרענן ולחדד. ואם הדברים מחודדים וברורים – ייתכן שיש מקום לתווך את הדברים בצורה ברורה יותר לתלמידים	בלבד.	מחקרית.

6. תפוקות ברמת התלמיד והמורה

בפרק זה נציג ממצאים המתייחסים לתרומת התכנית לתלמידים ולמורים.

6.1 תרומת התכנית לתלמידים

תת-פרק זה עוסק בתרומת התכנית לתלמידים בהיבטים של מיומנויות אישיות (הנעה פנימית, יחס ללימודים ויצירתיות), יצירת ערך לתלמיד ולחברה, כישורים בינאישיים. במקומות שבהם המדדים חופפים למדדים בלמידה משמעותית תוצג השוואה לכלל התלמידים בלמידה משמעותית ולתלמידים המצטיינים בבתי ספר אלו. לוחות 22-25 מציגים את תרומת התכנית לתלמידים על פי מאפיינים שונים, כולל השוואה ללמידה משמעותית במאפיינים הרלוונטיים.

לוח 22: תרומת התכנית לתלמידים – הנעה פנימית

למידה משמעותית		הערכת אמירים		
תלמידים מצטיינים מבתי ספר אחרים ⁶	כלל התלמידים (ה'ו')	שיעורים רגילים	אמירים	
מוטיבציה פנימית				
467	1,845		2,312	N
			83%	באופן כללי, כשאני לומד, אני מעדיף חומרי לימוד שיהוו אתגר עבורי, כדי שאוכל ללמוד דברים חדשים
76%	74%		82%	באופן כללי בבית הספר, אני מעדיף חומר לימוד שיעורר את סקרנותי, גם אם הוא חומר שקשה ללמוד
79%	66%		76%	באופן כללי, הדבר שמביא לי את מירב הסיפוק בבית הספר הוא הניסיון להבין את החומר בצורה המעמיקה ביותר האפשרית
מסוגלות עצמית				
468	1,831		2,297	N
78%	63%		79%	באופן כללי, אני בטוח שאוכל להבין את החומר המורכב ביותר שילמדו בבית הספר
86%	74%		87%	באופן כללי, אני בטוח שאוכל לבצע בצורה מעולה את העבודות והמבחנים בהמשך הלימודים שלי בבית
90%	89%		97%	באופן כללי, אני מצפה להצליח בבית הספר

מהלוח עולה כי המוטיבציה הפנימית והמסוגלות העצמית של תלמידי אמירים גבוהה יותר בהשוואה לתלמידים אחרים בלמידה משמעותית, אך היא אינה שונה בהשוואה לתלמידים המצטיינים בבית ספר אחרים.

⁶ על פי דיווח התלמידים בשאלה 'כשאני מסתכל באופן כללי על ההישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכבתי'. מי שאותרו כמצטיינים היו תלמידים שבחרו בתשובה: 'ההישגים שלי הם הרבה מעל לאלו של תלמידי השכבה'.

לוח 23: תרומת התכנית לתלמידים – יחס לחומר הנלמד

למידה משמעותית		הערכת אמירים		
תלמידים מצטיינים מבתי ספר אחרים ⁷	כלל התלמידים (ה'ו')	שיעורים רגילים	אמירים	
ערך המטלה				
467	1,838	2,300		N
81%	77%	83%	81%	החומר שאני לומד חשוב ומועיל לי
69%	56%	69%	82%	אני מוצא עניין רב בנושאים הנלמדים
62%	52%	61%	80%	אני אוהב את נושאי הלימוד
הרחבה				
465	1,805		2,288	N
65%	49%		72%	באופן כללי, כאשר הדבר אפשרי, אני מנסה לקשר רעיונות במקצוע אחרים לאלו שנלמדו במקצועות אחרים
חשיבה ביקורתית				
467	1,818		2,291	N
69%	53%		69%	באופן כללי, אני מתייחס לחומר הנלמד בשיעור כנקודת מוצא ומנסה לפתח את הרעיונות שלי לגבי החומר
ניטור				
466	1,828		2,287	N
76%	65%		65%	באופן כללי, אני שואלת את עצמי שאלות כדי לוודא שאכן הבנתי את החומר שלמדתי בשיעור

מהלוח עולה כי תלמידי אמירים מוצאים יותר עניין בנושאים הנלמדים בתכנית בהשוואה לתלמידי למידה משמעותית ואף לתלמידים מצטיינים אחרים. כמו כן, הם יותר מנסים לקשר בין רעיונות במקצועות השונים. במדדים של חשיבה ביקורתית תלמידי אמירים גבוהים יותר בהשוואה לתלמידי למידה משמעותית, אך דומים

⁷ על פי דיווח התלמידים בשאלה 'כשאני מסתכל באופן כללי על ההישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכבתי'. מי שאותרו כמצטיינים היו התלמידים שבחרו בתשובה 'ההישגים שלי הם הרבה מעל לאלו של תלמידי השכבה'

לתלמידים מצטיינים אחרים. לבסוף, תלמידי אמירים מבצעים פחות ניטור על הלמידה בשיעורים ביחס לתלמידים מצטיינים אחרים, אך באופן דומה לתלמידי למידה משמעותית.

לוח 24: תרומת התכנית לתלמידים - יצירתיות

הערכת אמירים		
שיעורים רגילים	אמירים	
חשיבה יצירתית		
2,303		N
58%	73%	באיזו מידה הינך מרגיש שבמסגרת השיעורים אתה מעלה רעיונות מקוריים משלך?
61%	78%	באיזו מידה כשאתה מעלה רעיון יצירתי המורה מעודד אותך להמשיך ולחקור אותו?
יישום מיומנויות בהקשרים חדשים		
2,296		N
	71%	באיזו מידה אתה מרגיש שהכלים שרכשת בתכנית אמירים עוזרים לך בשיעורים הרגילים?
	62%	באיזו מידה אתה מרגיש שהכלים שרכשת בתכנית אמירים עוזרים לך בחיי היומיום?

תלמידי אמירים מרגישים ששיעורי אמירים מאפשרים להם יותר להביע חשיבה יצירתית, בהשוואה לשיעורים הרגילים.

לוח 25: ערך ללומד ולחברה – תלמידים

למידה משמעותית		הערכת אמירים		
תלמידים מצטיינים מבתי ספר אחרים ⁸	כלל התלמידים (ה'ו')	שיעורים רגילים	אמירים	
				באיזו מידה השיעורים מעודדים אותך לדברים הבאים:

⁸ על פי דיווח התלמידים בשאלה 'כשאתה מסתכל באופן כללי על ההישגים הלימודיים שלי בהשוואה להישגים של בני שכבתי'. מי שאותרו כמצטיינים היו התלמידים שבחרו בתשובה: 'ההישגים שלי הם הרבה מעל לאלו של תלמידי השכבה'.

למידה משמעותית		הערכת אמירים		
תלמידים מצטיינים מבתי ספר אחרים ⁸	כלל התלמידים ('ו')	שיעורים רגילים	אמירים	באיזו מידה השיעורים מעודדים אותך לדברים הבאים:
474	1.816	2,294		N
71%	66%	76%	86%	לממש את היכולות הייחודיות שלך
79%	75%	85%	88%	להגיע להישגים ולהתקדם בחיים
64%	57%	66%	67%	לתרום לחברה ולקהילה
81%	81%	85%	84%	לכבד אנשים אחרים ולכבד גם מי שאחר ושונה ממך
78%	72%	73%	70%	להתמודד עם מצבים חברתיים (כמו: לפתור סכסוכים עם תלמידים אחרים, לעזור לחברים כשיש להם בעיה)
73%	72%	63%	62%	לדאוג לאיכות הסביבה
72%	70%	74%	68%	להכיר ולכבד קבוצות אחרות ושונות בחברה הישראלית

מהלוח עולה כי שיעורי אמירים יותר מאפשרים לתלמידים לממש את יכולותיהם הייחודיות במידה רבה יותר בהשוואה לשיעורים הרגילים וכן בהשוואה לתלמידים המצטיינים בלמידה משמעותית. יחד עם זאת, ביתר הנושאים, כגון תרומה לחברה ולקהילה, כבוד לאחר, התמודדות עם מצבים חברתיים, דאגה לאיכות הסביבה - ניכר הבדל קטן יותר, לעתים אף לטובת השיעורים הרגילים.

העצמה אישית

במידע האיכותני שנאסף במרבית ראיונות המורים ובחלק מראיונות המנהלים צוינו היבטים של תרומה הקשורים להעצמה אישית של התלמידים. נטען כי השתתפות בתכנית **משפרת את הביטחון והדימוי העצמי, מפתחת כושר מנהיגות, לקיחת יוזמה ואחריות ויכולת עמידה בפני כיתה**. התלמידים המשתתפים בתכנית זוכים להכרה ביכולותיהם ונהנים מגאווה יחידה השמורה למשתתפי התכנית.

"הם מרגישים שהם יכולים לעשות שינוי. יש להם את הכוח לשנות, יש להם את הכוח להשפיע. הכושר המנהיגותי גדל אצלם".

פיתוח כישורים לימודיים

מרבית המורים ומחצית מהמנהלים ציינו היבטים של תרומה הקשורים לפיתוח כישורים לימודיים. בכלל זה נטען כי **התכנית מפתחת יכולת למידה עצמאית, חשיבה ביקורתית, סקרנות ויצירתיות, יכולת לשאול שאלות וחשיבה מסדר גבוה**. נוסף על כך מקנה התכנית מיומנויות למידה, לרבות למידת חקר, ובכלל זה התנסות בחיפוש חומרים, למידה ממקורות מידע שונים, ביצוע ראיונות וכדומה. באחת התצפיות נמצאה דוגמה נאה למשימה שבה נדרשו התלמידים לחשיבה מסדר גבוה: בשיעור מדעים בנושא פירמידת המזון נתבקשו התלמידים לבנות פירמידת מזון שאינה בנויה בצורה של פירמידה. המשימה מגלמת בתוכה שבירה של פרדיגמה, ולפיכך היא מחייבת את התלמידים להפגין חשיבה מעמיקה ויצירתית כדי להגיע לתוצר הגיוני.

הקניית ידע

מיעוט מהמורים והמנהלים ציינו כי התכנית חושפת את התלמידים **לתחומי ידע חדשים**, שאינם נכללים במסגרת לימודי הליבה ובכך מרחיבה את אופקיהם.

פיתוח כישורים חברתיים

כרבע מהמרוואיינים (מרביתם מורים) ציינו כי התכנית מאפשרת לתלמידים המצוינים הזדמנות להתנהל בתוך קבוצת השווים שלהם, השונה מהותית מהכיתה ההטרוגנית שבה הם עשויים להרגיש עצמם כנבדלים. במקביל, **הלמידה במסגרת קבוצת השווים מאפשרת להם להתנהל באופן משוחרר יותר לעומת הלמידה בכיתה האם** שבה מצופה מהם להתבלט כל העת. התכנים המועברים בשיעור החברתי-ערכי (למשל, עבודת צוות, התמודדות עם הקונפליקט בין השאיפה להצלחה לרצון להיות כמו כולם, התמודדות עם לחץ חברתי ועוד) מקנים לתלמידים מיומנויות המסייעות להם להתנהל בחברת בני גילם תוך הכרה בכישוריהם.

"כשהם לומדים בכיתה אז הם כל הזמן צריכים לזרוח, ודווקא כשהם נמצאים ב'אמירים' הם לא צריכים כל הזמן לזרוח. אז יש כאלה שקשה להם עם זה מאוד, ויש כאלה שטוב להם עם זה, שפתאום הם יכולים לשחרר קצת. לא כל מה שאני אומר חייב להיות הכי צודק, הכי נכון, הכי מנומק. הכי הם בעיקר באמת משיגים דרך אחרת להסתכל על הדברים".

בהתאם לכך, התלמידים נשאלו בקבוצות המיקוד על תרומת התכנית לגביהם. רבים מהם ציינו בהרחבה היבטים של **העצמה, ובכלל זה שיפור הביטחון העצמי**,

הגברת האחריות האישית, הכרה עצמית ביכולות וכדומה. גם היבטים של העשרה ורכישת ידע ומיומנויות למידה בלטו בתשובות, וכן פיתוח חשיבה יצירתית, יכולת "לחשוב מחוץ לקופסא" ויכולת עמידה מול קהל.

"פעם הייתי יותר מתבייש להביע את הדעה שלי או לדבר לפני אנשים. עכשיו אני מרגיש שיותר קל לי פשוט להביע את הדעה שלי. 'אמירים' עזר לי בזה".

"אני חושב שהתכנית מקנה לנו כלי מאוד חשוב כי בחטיבה ובתיכון אנחנו נעשה עבודות חקר גדולות כאלה, ובעצם היא נותנת לנו את הכלים לדעת לחקור ולהשתמש בידע, ובעצם לחפש נתונים, מידע. לעבוד עם משתנים, לשאול שאלות. זה ממש עוזר".

נוסף על כך, **סיפרו התלמידים כי גילו היבטים חדשים בעצמם - חיוביים** (כגון אהבת הלמידה והחקר) **ופחות חיוביים** (כדוגמת התנהגות חברתית שאינה רצויה). התייחסות בולטת נוספת בקרב התלמידים נוגעת **לשיפור מיומנויות חברתיות**, לרבות יכולת עבודה בצוות. בהקשר זה ציינו התלמידים גם את תרומת השיעורים החברתיים-ערכיים.

"למדנו איך להתנהג בחברה. זה לא רק שהיא אומרת לנו תתנהגו ככה ותתנהגו ככה. היא נותנת לנו מין מראה כזאת על עצמנו שאנחנו מסתכלים מבפנים ומסתכלים על איך אחרים מסתכלים עלינו".

חלק מהשיעורים שנצפו כללו אלמנטים המקדמים פיתוח מיומנויות חברתיות, כדוגמת משימות קבוצתיות, שיח קבוצתי ומשחק שהתקיים בזוגות.

6.2 האם המענה שנותנת התכנית לתלמידים מצוינים הוא מספק?

לוח 26 מציג את תפיסות המורים והמנהלים את המענה שנותנת תכנית אמירים לתלמידים המצטיינים.

לוח 26: המענה לתלמידים המצטיינים – מורים ומנהלים

מנהלים	מורים	המדד/הפריט
281	596	N

מנהלים	מורים	המדד/הפריט
281	596	N
95%	96%	באיזו מידה התכנית מאתגרת את התלמידים המצטיינים?
96%	97%	באיזו מידה התכנית חושפת את שונים?
92%	94%	באיזו מידה דרכי ההוראה בתכנית אמירים מותאמות לשם קידום תלמידים מצטיינים?

כמעט כל המורים והמנהלים מעריכים כי תכנית אמירים נותנת מענה טוב לתלמידים המצטיינים – מאתגרת אותם, חושפת אותם לתחומי דעת ויצירה שונים, מותאמת להם ובכך מאפשרת את קידומם.

בהתאם לכך, קרוב למחצית מהמרוויינים (מורים ומנהלים) ציינו כי על-פי רוב משאבי בית הספר ממוקדים באוכלוסיית התלמידים החלשים. **תכנית "אמירים" ממקדת את הפוקוס על התלמידים המצטיינים, אשר זוכים במסגרתה להכרה בכישורים ובפוטנציאל שלהם, נהנים מיחס אישי ומתכנית לימודים המותאמת לצרכים וליכולות שלהם.**

"תלמיד שלא ראיתי אותו בבית ספר, אני קורא לו התלמיד השקוף. הטובים, הנחמדים, מצטיינים שאתה לא שומע מהם, אין בעיות משמעת, הוא היום מלך בית הספר. למה? כי הוא נכנס לתכנית, פתאום מישהו ראה אותו, פתאום מישהו שמע אותו, פתאום הוא הביא את עצמו לידי ביטוי".

הייחודיות של שיטת הלימוד והתכנים הנלמדים בתכנית מעודדים את התלמידים להיחשף ולהתמודד עם משימות וחומרים חדשים. **התכנית מספקת להם אתגר, ובכך נותנת מענה לתלמידים ש"משתעממים" בשיעורים בכיתות האם.**

"אנחנו מספקים לילדים שיש להם רמה אינטליגנטית, רמה קוגניטיבית גבוהה, אנחנו מספקים להם מענה, כי משעמם להם בשיעורים. הם יושבים בשיעורים שבהם לועסים את החומר עוד פעם ועוד פעם. הם פשוט קשה להם עם זה. כן כי אני חושבת שזה מפתח אצלם חשיבה שהיא אחרת".

יחד עם זאת, בניגוד לממצאים החיוביים העולים מהשאלונים, **רק כרבע מהמרוויינים (רובם מורים) סבורים כי קיומה של התכנית מאפשר מענה מוצלח לתלמידים**

המצוינים והמחוננים לעומת מצב שבו אין מענה ייעודי לאוכלוסייה זו. כרבע סבורים כי המענה שנותנת התכנית במסגרת בית הספר הוא מספק (בעיקר מורים). מיעוט מהמשיבים (מורים ומנהלים) טענו כי לא די במענה זה כדי למצות את יכולות התלמידים המצוינים והמחוננים. מיעוט נוסף מהמשיבים סבורים כי המענה מספק רק לחלק מהתלמידים אך לא לאחרים. אחד המורים סבור כי גם לתפקוד המורה ולאופן שבו הוא דבק במתווה התכנית יש השפעה על טיבו ואופיו של המענה שניתן לצורכי התלמידים.

6.3 תרומת התכנית למורים

לוח 27 מציג את התרומה הנתפסת של התכנית עבור המורים בעיני המורים.

לוח 27: התרומה הנתפסת של התכנית – מורים (N=540)

אחו המשיבים במידה רבה- רבה מאוד (4-5)	המדד/הפריט
88%	באיזו מידה ההשתתפות בתכנית אמירים תרמה לך בעבודה עם תלמידים מצטיינים?
76%	באיזו מידה ההשתתפות בתכנית אמירים שיפרה את היכולת שלך לפתח יחידות לימוד?
69%	באיזו מידה ההשתתפות בתכנית אמירים שיפרה את היכולת שלך לבצע עבודות חקר בעצמך?
77%	באיזו מידה ההשתתפות בתכנית אמירים שיפרה את היכולת שלך להנחות תלמידים בביצוע עבודות חקר?
71%	באיזו מידה ההשתתפות בתכנית אמירים הפכה אותך למורה מקצועי יותר?

מהלוח עולה כי רוב המורים מרגישים נתרמים מאוד מההוראה בתכנית אמירים, בעיקר בכל הנוגע ליכולת העבודה שלהם עם תלמידים מצטיינים.

בהמשך לכך, חלק מהמורים והמנהלים המרואיינים ציינו כי **תכנית 'אמירים' מספקת למורים העצמה אישית ומקצועית, לצד עניין והנאה בהוראה.** התכנית מזמנת

למורים אפשרות לעסוק בתכנים הקרובים לליבם, אשר הולמים את השכלתם ואת תחומי העניין שלהם. למורים ניתנים חופש ואוטונומיה, אשר אינם מתאפשרים להם במסגרת הלימוד בכיתות האם. אחת המורות התנסחה כך:

"אתה עושה דברים שאתה אוהב. כל התכנים שאני מלמדת זה מקומות שאני באה מהם, זה מקומות שמעניינים אותי, שאני שולטת בהם"

מורה אחרת, אשר לה הכשרה אקדמית ייעודית בנושא מחוננות ומצוינות הביעה סיפוק מעצם הבמה שניתנה לה לממש את השכלתה:

"זה התואר שלי. הייתי רוצה לעשות רק את זה... זה באמת משהו מאוד מאוד ייחודי, כאילו חלום, ואמירים' נתן לי מקום לעשות את זה".

בהיבט אחר, ציינו המורים והמנהלים כי התכנית מאפשרת למורים להיחשף לשיטת הוראה שונה ולהתפתח מבחינה מקצועית. אלו מביניהם שמשתלמים בתכנית נהנים גם מגמול כספי.

ונוסף על כך, המורים זוכים ללמד תלמידים סקרנים ומלאי מוטיבציה בקבוצות אשר על פי רוב אין בהן בעיות משמעת. אחת המורות התייחסה לנושא באופן הבא:

"זה כיף לראות גם שאתה עושה ואתה לא מגלה קושי. כאילו, הילדים אוהבים את זה ונסחפים יחד איתך וזה תורם ואתה רואה את ההצלחות. זה כן, זה כן עושה משהו, זה כן מחזק אותך".

6.4 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>העובדה כי מצליחים לשלב אתגר והעשרה עם הנאה מעידות על כיוון שיש לשמרו.</p>	<p>התכנית עונה על מטרתה העיקרית - לספק מענה לתלמידים מצטיינים ואף התלמידים בתכנית מרוצים ממנה ושמחים להיות חלק ממנה.</p>	<p>כמעט כל המורים והמנהלים מעריכים כי תכנית אמירים נותנת מענה טוב לתלמידים המצטיינים - מאתגרת אותם, חושפת אותם לתחומי דעת ויצירה שונים, מותאמת להם ומקדמת אותם. בהתאם לכך, רוב המורים מרגישים שהתכנית תרמה להם מאוד בעבודה עם תלמידים מצטיינים. רובם המכריע של התלמידים ציינו כי הם אוהבים את התכנית. הסיבות הבולטות שצוינו הן הנאה וכיף, למידת דברים חדשים, חיבור לילדים האחרים בקבוצה ותחושת גאווה.</p>

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>מומלץ להשוות לתלמידים חזקים שלא נמצאים באף תכנית חיזוק.</p>	<p>היות שדרכי ההוראה בתכנית למידה משמעותית דומות לדרכי ההוראה בתכנית אמירים, אין זה מפתיע שהן עובדות על מיומנויות ומייצרות הישגים דומים.</p>	<p>המורים והמנהלים תופסים את 'אמירים' כתכנית המפתחת יכולת למידה עצמאית, חשיבה ביקורתית, סקרנות ויצירתיות, יכולת לשאול שאלות וחשיבה מסדר גבוה בקרב התלמידים. כמו כן, תלמידי אמירים מרגישים ששיעורי אמירים מאפשרים להם יותר להביע חשיבה יצירתית, בהשוואה לשיעורים הרגילים. יחד עם זאת, המוטיבציה הפנימית והמסוגלות העצמית של תלמידי אמירים לא שונה בהשוואה לתלמידים המצטיינים ב'למידה משמעותית'. כמו כן, המיומנות של חשיבה ביקורתית זהה בין הקבוצות.</p>

ההמלצה	התובנה	הממצא
מומלץ לבחון את הערכים המוספים הללו ביחס לתכניות מקבילות וביחס לתלמידים חזקים שאינם בתכניות כדי להיטיב להבין את הייחודיות של אמירים.	מעבר למיומנויות וליכולות שצוינו לעיל, נראה שהתכנית גם מעצימה מאוד את התלמידים ומפתחת את הביטחון העצמי שלהם.	ההשתתפות בתכנית משפרת את הביטחון והדימוי העצמי, מפתחת כושר מנהיגות, לקיחת יוזמה ואחריות ויכולת עמידה בפני כיתה. התלמידים המשתתפים בתכנית זוכים להכרה ביכולותיהם ונהנים מגאווה יחידה השמורה למשתתפי התכנית.
כדאי לנסות ולהדגיש בהדרכה/בהשתלמויות הכללה של טכניקות הוראה למקצועות אחרים וחינוך של תחום עבודת החקר אשר נראה שאינו ברור מספיק	נראה כי עיקר התרומה של התכנית עבור המורים היא בהיבט של לעבודתם עם התלמידים המצטיינים.	התכנית נתפסת כתורמת רבות למורה בעבודתו עם תלמידים מצטיינים וגם למקצועיות של המורה באופן כללי (אם כי במידה מעט פחותה יותר).

7. השפעת התכנית על בית הספר

בפרק זה נציג את האופן בו נתפסת השפעת התכנית על בית הספר, על דימויו, על השפעתה הרוחבית על בית הספר וכלל המורים והתלמידים, וכן על השפעותיה השליליות של התכנית בבית הספר.

7.1 תפיסת המנהלים את השפעת התכנית על בית הספר

לוח 28 מציג את תפיסות המנהלים בנוגע להשפעת התכנית על בית הספר.

לוח 28: השפעת התכנית על בית הספר - מנהלים (N=279)

המדד/הפריט	אחוז המשיבים במידה רבה-רבה מאוד (4-5)
באיזו מידה תכנית אמירים תואמת את הרוח והחזון של בית הספר?	97%
באיזו מידה תכנית אמירים תורמת לדימויו של בית הספר כמעודד הצטיינות ומצוינות?	90%
באיזו מידה קיום התכנית בבית הספר תרם לדימויו בקרב הורי התלמידים?	87%
באיזו מידה גם לאחר סיום תכנית אמירים בית הספר ימשיך לקדם את התלמידים המצטיינים בדרכים דומות?	87%
באיזו מידה הפעלת תכנית אמירים בבית הספר הניעה אותך לקדם את המצוינות בתחומים נוספים?	86%
באיזו מידה קיום התכנית בבית הספר תרם לדימויו ביישוב, בקהילה?	77%
באיזו מידה תכנית אמירים קידמה את הפדגוגיה בבית הספר?	70%

המדד/הפריט	אחוז המשיבים במידה רבה- רבה מאוד (4-5)
באיזו מידה ההשתתפות בתכנית אמירים קידמה את מקצועיות המורים בבית הספר?	69%
באיזו מידה דרכי ההוראה מועברים מתכנית אמירים לשיעורים האחרים בבית הספר?	60%

מהלוח עולה כי כמעט כל המנהלים תופסים את התכנית כתואמת את הרוח והחזון של בית הספר ורובם מעריכים כי קיומה של התכנית בבית הספר תורמת לדימויו כבית ספר המעודד הצטיינות ומצוינות. 87% מהמנהלים הצהירו כי גם לאחר סיום התכנית בבית הספר בכוונתם להמשיך לקדם את התלמידים המצטיינים בדרכים דומות. בנוגע להשפעת תכנית אמירים על מקצועיות בית הספר, נראה כי ההשפעה של התכנית פחותה. 70% מהמנהלים מדווחים כי תכנית אמירים קידמה את הפדגוגיה בבית הספר ומקצועיות המורים. כמו כן, 60% מדווחים על העברה מתכנית אמירים לשיעורים האחרים.

בנוסף, בסקר למנהלים, הם נשאלו בשאלה פתוחה "כיצד קיום התכנית בבית הספר השפיע על דימוי בית הספר?"

רוב המנהלים סברו כי קיום התכנית בבית הספר משפיע לחיוב על דימוי בית הספר בעיקר בקרב ההורים והקהילה/יישוב (270 מנהלים – 96%). המנהלים טענו כי קיום התכנית מעלה את היוקרה של בית הספר בעיני ההורים, כי הוא מגביר את הביקוש של ההורים לרשום את ילדיהם לתכנית ולבית הספר בכלל, "מספר ההורים הפונים והמבקשים שילדיהם יהיו חלק מהתכנית משנה לשנה הולך וגדל התוצרים מוצגים בפני הקהילה וההורים". **קיום התכנית יוצר מעין גאווה יחידה לבית הספר ותורם לדימוי בית הספר כמעודד תרבות של מצוינות.**

המנהלים ציינו את התחרויות, ימי השיא / כנסים כאמצעים חשובים לחשיפת תוכני התכנית לפני יתר התלמידים בבית הספר ולפני ההורים והיישוב. **תכנית האמירים לתלמידים מצטיינים היא שיווק מאוד יעיל לבית הספר, "אתה מזמין את ההורים של התלמידים האלה (והם) רואים (על) מה עובדים".**

רוב המנהלים ציינו כי התכנית משלימה / מחזקת את חזון בית הספר ואת האני מאמין שלו. בנוסף ציינו מנהלים רבים **שהתכנית מעלה את ייחוד בית הספר כמי שנותן**

מענה דיפרנציאלי גם לאוכלוסיות חזקות ולא רק לאוכלוסיות חלשות, כפי שמקובל ברוב בתי הספר.

נושא נוסף שעלה בתשובות המנהלים היה **מגוון התחומים שאליהם התלמידים נחשפים באמצעות התכנית**. חלק קטן יותר של המנהלים ציין את השפעת התכנית על התלמידים מבחינת העלאת ביטחונם העצמי.

חלק מהמנהלים סברו כי התכנית השפיעה לחיוב על המורים בבית הספר בכך שאתגרה אותם והביאה להתמקצעות שלהם ולהגברת רמת היצירתיות בדרכי ההוראה שלהם, ואילו חלק קטן יותר התייחס לנושא זליגת הידע/ שיטות הוראה לשיעורים אחרים שמעבר לתכנית אמירים.

כ-10 מנהלים (כ-4% מכלל המנהלים) ציינו כי קיום התכנית לא השפיע על דימוי בית הספר: **"אני לא חושבת שהתכנית השפיעה באופן ודאי. זוהי עוד אחת מתכניות ההעשרה של התלמידים"**, **"כעיקרון התכנית שיפרה את דימוי התלמידים עצמם ולא השפיעה כל כך על הדימוי העצמי של בית הספר"**.

7.2 השפעה חיובית רוחבית של התכנית בבית הספר

האם ישנה השפעה?

כפי שראינו בפרק על שיטות ההוראה, ניכר מאיסוף המידע הכמותי כי תלמידי אמירים מדווחים על גיוון בדרכי ההוראה הן בשיעורי אמירים והן בשיעורים הרגילים, אך באופן מפתיע הם מדווחים על יותר גיוון בדרכי ההוראה דווקא בשיעורים הרגילים. בנוסף, באופן כללי בבתי ספר שבהם מתקיימת תכנית אמירים ישנו יותר גיוון בדרכי ההוראה בכלל השיעורים, בעיקר בשיעורים הרגילים, בהשוואה לשיעורים בתכנית למידה משמעותית.

בהתאמה לכך עלה מהמידע האיכותני שנאסף כי **חלק מהמרווינים סבורים כי התכנית מחלחלת אל מעבר לקבוצות 'אמירים' (מורים ותלמידים)**. נראה כי למעט מקרים מסוימים, השפעה כזו, גם אם קיימת, היא מוגבלת ונקודתית, ובכל מקרה לא ניתן לאמוד את היקפה ביחס לגורמים אחרים המשפיעים על תהליכים בבית הספר. מעניין לציין כי אף אחד מהמורים שהתראיינו לא הצביע על השפעה רוחבית של התכנית המתבטאת בכך שמורים שאינם מלמדים בה משתמשים בשיטות הוראה הנהוגות בה. לעומתם, חלק מהמנהלים סבורים כי השפעה כזו מתקיימת, גם אם בהיקפים מצומצמים. במקביל, ישנם מורים אשר סיפרו כי הם עצמם משתמשים בשיטות הוראה של אמירים גם בכיתות לימוד אחרות.

השפעה רוחבית ברמת התלמידים:

חלק מהמרווינים (מורים ומנהלים) ציינו כי **תכנית 'אמירים' נתפסת כקבוצת איכות שהתלמידים (והוריהם) שואפים להשתלב בה**. באחד מבתי הספר דיווח המנהל גם על השתדלות לשפר הישגים כדי להתקבל לתכנית:

"הילדים רואים שהחברים שלהם מקבלים פה משהו מאוד שווה. הם רוצים להיכנס לשם. זה יוצר איזשהו לחץ כלפי מעלה. ישנה תלמידה שההורים מאוד לחצו שהיא תיכנס. אמרתי כרגע היא לא במדד הראוי. תעשה מאמץ, תיכנס. עברה את השנה בהצלחה רבה, נכנסה ל'אמירים' בכיתה ה'. אז הילדים רואים שיש איזשהי דינאמיות וזה גורם להם באמת לרצות להצטיין".

השפעה ברמת מורים שאינם מלמדים ב'אמירים':

כאמור, חלק מהמנהלים ציינו כי **מורים שאינם מלמדים ב'אמירים' החלו להשתמש בשיטות לימוד ובדרכי הוראה האופייניים לתכנית 'אמירים'**, למשל שימוש במודל של חשיפה, העמקה וחקר, שיעורים מאפשרי שיח, מתן אפשרות לתלמידים ללמד תלמידים אחרים, עבודה בקבוצות ועוד.

"אמירים', זה עמוד ענן לפני המחנה. התכנית מובילה, כמו איזשהו קטר מסוים את הפדגוגיה של בית ספר ללמידה משמעותית".

מיעוט מהמרווינים ציינו כי תכנית 'אמירים' העלתה את מודעות המורים לטיפוח מצוינות.

השפעה רוחבית אקטיבית

המידע האיכותני שנאסף מעלה כי **בחלק מבתי הספר מתקיימים מהלכים מכוונים במטרה להפיץ את מתודות הלימוד של התכנית גם אל מעבר לקבוצות 'אמירים', אל כיתות האם ואפילו לבתי ספר אחרים**. הדבר ניכר בעיקר בבתי ספר שבהם דווח על הטמעה משמעותית של התכנית.

כך למשל, באחד מבתי הספר סיפרה המנהלת על עשייה במסגרת "חדר מורים לומד". במסגרת זו מתקיים לימוד משותף של מורים במטרה לפתח פדגוגיה מיטבית בבית הספר. נטען כי בלימוד זה פיתחו המורים "מודל לשיעור מיטבי" בהשראת העקרונות המנחים של תכנית 'אמירים', אשר הופץ לכלל המורים בבית הספר. בבית ספר נוסף דיווחה המנהלת על "מרכז הפצה של התכנית", שדרכו מופץ מודל העשייה בבית הספר (המושפע מתכנית 'אמירים') לבתי ספר אחרים.

מיעוט מהמרואיינים (מנהלים ומורים) ציינו כי מורי 'אמירים' הציגו אלמנטים מהתכנית לפני המורים האחרים. תדירות הצגת הדברים והבימה שניתנת למורים לצורך הצגתם משתנים בין בתי הספר. באחד מבתי הספר הגדילו לעשות כאשר מורי 'אמירים' העבירו סדנאות למורים האחרים שבהן הוצגו כלים ומתודות להעברת שיעורים כיתתיים או שיעורים פרטניים הדורשים רמת חשיבה גבוהה. שיתוף מורים שאינם מלמדים בכיתות 'אמירים' בפריקטים של 'אמירים' מהווה השפעה רחבת אקטיבית. אחת המורות סיפרה, למשל, על הרחבת פרויקט "מאסטר שף" של 'אמירים' גם לכיתות האם.

גורמים המקדמים השפעה רוחבית של התכנית על מורי בית הספר

המרואיינים ציינו מספר גורמים המקדמים השפעה רוחבית של התכנית בבית הספר:

– הלימה בין התכנית ל"אני מאמין" של בית הספר:

באחד מבתי הספר שבו דווח על הטמעה משמעותית של התכנית, טענה המנהלת כי ההשפעה הרוחבית על הפדגוגיה של בית הספר התאפשרה הודות להלימה בין התכנית לחזון בית הספר ולמטרותיו (פיתוח מצוינות חברתית, ערכית והישגית, הן ברמת התלמידים והן ברמת המורים). תכנית "מובילי פדגוגיה" המתקיימת בבית הספר, לא זו בלבד שהיא משתלבת עם הלוגיקה של תכנית 'אמירים', אלא שהיא גם מהווה פלטפורמה לפיתוח ולהפצה של דרכי ההוראה של 'אמירים' לכלל בית הספר.

– מנהל בית הספר:

נטען כי היקף השיח של המנהל עם המורים על התכנית ומידת ההיכרות שלו עם התכנית משליכים על השפעתה הרוחבית של התכנית. למשל, באחד מבתי הספר שבו דווח על הטמעה משמעותית של התכנית, טענה המנהלת כי העובדה שהיא עצמה ריכזה בעבר את התכנית סייעה להפצת התורה בבית הספר.

– מידת נראות התכנית בבית הספר:

נראות התכנית מושגת בין היתר באמצעות תערוכות של ילדי 'אמירים' המוצגות בשטח בית הספר, פרויקטים של 'אמירים' הנערכים במרחב בית הספר ועוד.

– מיצובה של 'אמירים' כתכנית המועברת על ידי מורים מובילים :

"כמנהלת יש לי משימה ליצור את גאוות היחידה של המובילות הזאת, אתה שם שם איזשהו אדם שיש לו את הניצוץ, ואתה מחבר אליו אנשים שמצליחים להתחבר ואתה עושה עוד, ואתה פתאום יוצר איזושהי קבוצת איכות של מורים... ישנו רצון שזה באמת יהיה מגנט, שהמורים יתמגנטו למקום הזה".

מנגד נטען כי בכל הנוגע להשפעת התכנית על כלל המורים, הרי שאופיים וסגנונם האישי של המורים משפיעים על מידת הפתיחות שלהם לספוג את רוח 'אמירים'.
אחת המורות התנסחה כך:

"זה יכול לחלחל החוצה, אבל אני לא חושבת שזה יכול לגרוף כי בסופו של דבר זה תלוי אישיות של מורה. יש כאלה שימשיכו ככה לא משנה כמה אני אפתח להם את האפשרויות לדרכים אחרות, ויש כאלה שיקבלו כל דבר בשמחה".

7.3 השפעות שליליות של התכנית על בית הספר

לוח 29 מציג את תפיסות המנהלים בנוגע להשפעות שליליות של התכנית על בית הספר.

לוח 29: השפעות שליליות של התכנית על בית הספר – מנהלים ומורים

מנהלים	מורים	המדד/הפריט
281	591	N
6%	7%	באיזו מידה אתה חש שהשתתפות בתכנית אמירים מרחיקה ומבודדת את <u>מורי</u> אמירים מכלל הצוות?
4%	7%	באיזו מידה אתה חש שהשתתפות בתכנית אמירים מרחיקה ומבודדת את <u>תלמידי</u> "אמירים" מיתר תלמידי השכבה?
1%	3%	באיזו מידה העיסוק בתכנית אמירים, פוגע בתפקוד המורים בשיעורים הרגילים?
2%	6%	באיזו מידה קיומה של תכנית אמירים בבי"ס משפיעה לרעה על תלמידים שאינם בתכנית (משאבים, תשומת לב מהמורים וכד')?

מהלוח עולה כי המנהלים והמורים תופסים את 'אמירים' כתכנית שאין לה השפעות שליליות על בית הספר כמעט בכלל.

בהתאם לכך, **מיעוט בלבד מהמרוויינים (מורים ומנהלים) הצביעו על מתח שנגרם בעקבות תכנית 'אמירים' מול תלמידים שאינם בתכנית ומול הוריהם.** מקרים אלו טופלו לגופם. כך למשל, סיפרו מספר מרוויינים (בעיקר מנהלים) על לחץ מצד הורים אשר מעוניינים כי ילדיהם יתקבלו לתכנית. אחת המורות התנסחה כך:

"אני לא חושבת שזה אליטיסטי ברמה שחצנית כי בבית הספר יש כל כך הרבה אפשרויות להעצמה של תלמידים, גם לאו דווקא דרך 'אמירים'. עם זאת, בכיתה ד' יש היסטריה בין הילדים וההורים סביב הנושא, כי 'אמירים' זה מאוד יוקרתי".

במידה פחותה דווח על קנאה של תלמידים שלא נכנסו לתכנית. אחת המנהלות סיפרה על תלמיד 'אמירים' אשר התנהג בהתנשאות מול חבריו לכיתה. מנהלת אחרת סיפרה על הבעייתיות שיוצר השימוש בטרמינולוגיה "ילדי 'אמירים'", דבר המבדיל לכאורה בין תלמידים.

לעומתם, חלק מהמרואינים (בעיקר מורים) טענו כי התכנית איננה יוצרת תחושה של ריחוק ואליטיזם של קבוצות 'אמירים'. אחת המורות סבורה כי תלמידי 'אמירים', הגם שהם נהנים מגאווה היחידה השמורה להם וחלקם אף תופסים עצמם כ"אליטה", נמנעים מלהתבטא בשחצנות ומלנהוג בהתנשאות. עוד היא טענה כי יש בין תלמידי 'אמירים' כאלו אשר נותנים מעצמם לאחרים דווקא מתוך תחושת המסוגלות שלהם.

7.4 תובנות והמלצות ביחס לממצאי הפרק

ההמלצה	התובנה	הממצא
<p>התכנית עובדת טוב, חשוב לשמרה ולהמשיך לספק מענה טוב לתלמידים המצטיינים. כדאי לשקול להרחיבה לבתי ספר נוספים.</p>	<p>התכנית משתלבת היטב בבית הספר ומעוררת רמה גבוהה של שביעות רצון בקרב מנהלי בתי הספר.</p>	<p>כמעט כל המנהלים תופסים את התכנית כתואמת את רוח בית הספר וחזונו, ורובם מעריכים כי קיומה של התכנית בבית הספר תורמת לדימויו כמעודד הצטיינות ומצוינות. 87% מהמנהלים הצהירו כי גם לאחר סיום התכנית בבית הספר ימשיכו לקדם את התלמידים המצטיינים בדרכים דומות.</p>
<p>חשוב לדאוג לשמור על כך שהתכנית לא תפגע בתלמידי אמירים או בתלמידים האחרים בבית הספר, בהיבט של תשומת לב וחלוקת משאבים.</p>	<p>נראה כי לתכנית כמעט אין השפעות שליליות על כלל התלמידים בבית הספר.</p>	<p>7% מהמורים חשים כי התכנית מבודדת את תלמידי אמירים מיתר התלמידים בבית הספר, ו-6% חשים כי היא משפיעה לרעה על תלמידים שאינם נמצאים בתכנית.</p>

8. נקודות תורפה בתכנית, הצעות לשינוי ולשיפור

בפרק זה נציג הצעות אשר עלו מתוך ראיונות עם מנהלים ומורים בבתי הספר, המצביעים על נקודות תורפה בתכנית לצד הצעות לשינוי ולשיפור.

מספר שעות 'אמירים' המוקצות לבית הספר

המנהלים העלו הבקשה לבטל את ההתניה של הקצאת שעות 'אמירים' לבית הספר בעצם קבלת הדרכה מטעם התכנית. כמו כן עלתה הבקשה **להקצות שעות 'אמירים' לבית הספר באופן דיפרנציאלי, בהתאם להיקף הפעילות המתבצעת בו.**

המורים והרכזים בתכנית ביקשו **להקצות לרכות שעה שבועית לעבודה עם צוות התכנית ולהקצות למורים "שעות הכנה"**: נטען כי מאחר שיש לבנות את הקורסים מן היסוד, הרי שהשעות המוקצות לתכנית אינן פרופורציונאליות ביחס למשך ההכנה.

היערכות לשנת הפעילות

בהסתמך על הפקת לקחים שנעשתה באחד מבתי הספר, המליץ המנהל **להתחיל את ההיערכות לשנת הפעילות הבאה עוד במהלך שנת הלימודים הנוכחית**. בכלל זה הומלצו המהלכים הבאים:

- **גיוס מורים לתכנית מבעוד מועד**. כך תינתן למורים האפשרות להיערך כראוי ולתכנן גם את מערך ההשתלמויות שלהם בהתאם. מורים המשתלבים בתכנית לאחר תחילת שנת הלימודים עשויים שלא להירשם להשתלמות 'אמירים'.
- **איתור מוקדם של התלמידים לתכנית**. כך ילדים המיועדים להשתלב בתכנית יוכלו לתכנן את שאר פעילויות אחר הצהריים שלהם בהתאם.
- **קיום ערב חשיפה להורים על אודות התכנית**. רצוי לקיימו עוד טרם תחילת שנת הלימודים. מעבר לערך ההסברתי שבערב כזה, יש בכך כדי להעלות את ערכה של התכנית בעיני התלמידים והוריהם.

שעות הפעילות

במרבית בתי הספר שיעורי 'אמירים' מתקיימים בשעות קצה, על פי רוב בתום יום הלימודים. לפיכך **שיעורי 'אמירים' עשויים להתנגש עם פעילות שהתלמידים מקיימים אחר הצהריים, ועל כן לגרום לפרישתם מהתכנית או מפעילויותיהם האחרות**. כמו כן יום לימודים ארוך עשוי להתיש את התלמידים, והוא אף עלול ליצור

קושי למורי 'אמירים', ששעות ההוראה שלהם בתכנית חופפות לעתים את השעות שבהן מקובל לספק מענה אישי לתלמידים באמצעות השעות הפרטניות. לאור קשיים אלו, עלתה מצד שתי מנהלות הבקשה **לאפשר אוטונומיה בקביעת שעות פעילות התכנית ולא לחייב את בית הספר לקיים את הפעילות בשעות קצה.**

אולם מן הצד שכנגד, **במיעוט מבתי הספר השיעורים מתקיימים במהלך יום הלימודים, דבר שמאלץ את התלמידים להפסיד שיעורים ולהשלים את חומר הלימודים שהפסידו.** הפסד שיעורים אלו עשוי להוביל לפרישה מתכנית 'אמירים', ובמקרים חריגים אף להוביל לירידה בציונים. נטען גם כי קיום שיעורי 'אמירים' במקביל לשיעורים הכלליים יוצר מתיחות מול מורים אחרים, אשר "מאבדים" את התלמידים המובילים בכיתה. עוד נטען כי ישנם מורים שאינם משתפים פעולה באופן מלא עם התכנית ומקשים על תלמידי 'אמירים' שהחמיצו שיעורים. אחת המורות התנסחה כך:

"הם לא מבינים למה נעדרים שבעה ילדים מהשיעור שלהם... צוות ההוראה הכללי הוא לא שותף לתהליך. זה יוצר מתחים אם אני מוציאה ילד משיעור מסוים והמורה מתעקשת שהוא ישלים את כל החומר לא משנה מה, או אם היא לא מוכנה לעזור לילד שלא נמצא בשיעורים... המורים האחרים אומרים 'אתם משאירים אותי עם רמה בינונית ומטה בכיתה, וכל הילדים שיכולים להרים את השיעור לרמה גבוהה בעצם לא נמצאים. אז השיח נשאר בכיתה ברמה מאוד רדודה, וזה מאוד קשה'. אני יכולה להבין...".

לבסוף, הוראת 'אמירים' במהלך יום הלימודים כרוכה לעתים בקשיים לוגיסטיים בשל הצורך לכונן מערכת שעות מתאימה ולמצוא חדרים פנויים לפעילות.

היקף המענה הניתן לתלמידים

מספר מרואיינים (מורים ומנהלים) הביעו את רצונם להרחיב את המענה הניתן לתלמידים המחוננים והמצוינים דרך הוספת מגוון קורסים והרחבת צוות התכנית. מנגד, אחת המורות הציעה דווקא לעבור למתכונת של שעתיים שבועיות בלבד כדי להקל על התלמידים (במיוחד בכיתות ה' ו-ו'). גם אחת המנהלות הציעה פורמט של שלוש שעות שבועיות, בייחוד עבור התלמידים הצעירים המתקשים לעמוד בעומס של חמש שעות שבועיות.

מספר מרואיינים הביעו רצון **להרחיב את המענה גם לתלמידים נוספים** שלא עומדים בקריטריונים של הקבלה לתכנית, וזאת מתוך תפיסה כי רבים מהם יכולים להיתרם מתכנית כזו.

פעילות מחוץ לבית הספר

פעילות מחוץ לבית הספר, כגון ביקור במוסדות אקדמיים, מוזיאונים והיכרות עם גופים ואנשים הקשורים לנושא הנלמד, נתפסת כתורמת וכמקדמת. **רבים מהמרואיינים (מורים ומנהלים) היו מעוניינים לקיים יותר פעילויות מעין אלה ממה שנעשה בפועל.** מטבע הדברים הגדלת התקציב תאפשר הוספת פעילות שכזו.

מכסת התלמידים בתכנית וקריטריוני הקבלה

באחד מבתי הספר סיפרה המנהלת כי **מכסת התלמידים בתכנית 'אמירים' אינה מתמלאת על פי קריטריון המיון של מבחני 'מכון סאלד'**, ומשכך, לעתים מצטרפים לתכנית תלמידים אשר פחות מתאימים לה. ילדים אלו מתקשים להשלים את החומר שהם מפסידים בכיתת האם ולעתים אפילו חלה ירידה בהישגיהם הלימודיים.

"תלמידי 'אמירים', יש להם חשיבה אחרת. זה לא עוד שיעור רגיל, זה שיעור שחושב מחוץ לקופסה. אז זה שיש לך אולי ציון מאוד גבוה בחשבון כי אתה דוגר הרבה ואתה מתרגל אם יושבים לך על הראש, זה עדיין לא אומר שאתה מתאים לתכנית. אנחנו נתקלים בהמון המון המון ילדים שיושבים בתכנית והם לא מתאימים לה, אבל הם נכנסים אליה כי יש מקום, והם נכנסים אליה על פי הגדרה של תלמידים טובים, עם הרבה מוטיבציה".

לעומת זאת, באחד מבתי הספר דווח על תוספת חריגה של שישה תלמידים לקבוצה. לדברי המורה, הדבר בא לידי ביטוי גם בכניסת תלמידים שאינם מתאימים אשר הקשו על מהלכם התקין של השיעורים.

כאמור, העובדה שהקריטריונים לקבלה הם חיצוניים וקבועים מקלים על צוות בית הספר ועל התלמידים. עם זאת, אחת המנהלות ביקשה לאפשר יותר אוטונומיה בנוגע לקביעת קריטריון הקבלה.

"יכול להיות שכדאי לתת יותר דרגות חופש ואוטונומיה לשחק מעט עם המסגרת הזאת של הסינון, כי אנחנו מכירים את התלמידים יותר טוב. מסתמכים פה על מבחני סינון בכיתה ב' ואולי לאחד התלמידים היה יום פחות טוב. זה מאוד נוקשה...".

מעורבות מנהל בית הספר בתכנית

אחד המורים המליץ על מעורבות נרחבת של מנהל בית הספר בתכנית, ובכלל זה על מפגשים של המנהל עם תלמידי התכנית, ללא נוכחות המורים. נטען כי מעורבות אישית של המנהל מול התלמידים מעצימה אותם מחד גיסא, ומספקת משוב חיוני למנהל על אודות התכנית מאידך גיסא.

"חשוב לי שהמנהל יהיה יותר מעורב. זה מאוד מעצים שהמנהל מעורב ומשוחח עם התלמידים פעם בתקופה, זה נותן להם תחושת העצמה. של נבחרת".

עיקר התייחסויותיהם של התלמידים בקבוצות המיקוד נגעו להיקף שעות הפעילות: **רבים מהתלמידים ביקשו להוסיף שעות לימוד או להאריך את משך השיעורים.** עם זאת, חשוב לציין כי חלק מהתלמידים אינם רואים צורך בכך.

"אני חושבת שכדאי שיוסיפו יותר שעות כי כל פעם ששיעור ב'אמירים' נגמר, אתה רק רוצה יותר וזה אף פעם לא מספיק. אתה רוצה עוד לדעת. זה פותח את הסקרנות שלך".

חלק מהתלמידים ציינו את הקושי ללמוד בשעות מאוחרות. מנגד, צוין הקושי הכרוך בהשלמת חומר לימוד, במקרים שבהם תכנית 'אמירים' מתקיימת במקביל ללימוד בכיתות האם. מיעוט מקרב התלמידים התייחסו לבעיות משמעת הפוגעות בלמידה. אחרים הביעו צער על ביטולים תכופים של שיעורים והציעו להביא מורה מחליף לשיעורים המבוטלים.

התלמידים ביקשו להוסיף פעילויות ופרקטיקות לימוד אשר מצאו חן בעיניהם, כדוגמת סיורים, טיולים וניסויים. כמו כן עלתה הבקשה להוסיף מגוון של מקצועות לימוד ואפילו לאפשר בחירה בין תחומי הלימוד. נוסף על אלו עלתה הבקשה להוסיף פעילות למען הקהילה.

בעיות נקודתיות שצוינו הן שיבוץ לתכנית 'אמירים' לאחר שהתלמידים כבר נרשמים לחוגים ולפעילויות אחרות, הצורך להתחיל את עבודות החקר שוב ושוב, כיוון שהמורה לא אישרה אותן וחוסר סובלנות מצד המורה למצב שבו התלמידים מתקשים בחומר:

"אני מאוד אוהב את התכנית מצוינות אבל אני מוצא מצבים שאם אני לא מבין משהו המורה לא תסביר... אולי אנחנו תלמידים טובים והכול, אבל בכל זאת אנחנו צריכים יחס כמו כל שאר הילדים שייתנו לנו גם הסבר...".